

Burgerschap 2024-2025

Basisschool de Cantharel ERMELO

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave	2
1 Inleiding	4
1.1 Inleiding	4
1.2 Onze schoolgegevens	4
2 De context	5
2.1 De wet Burgerschap	5
2.2 De concept-kerndoelen (2024)	5
2.3 Het Onderzoekskader 2021/2023	7
3 Onze school	9
3.1 Kenmerken van onze school	9
3.2 Risico's	9
3.3 Kennis van diversiteit	9
4 Ons schoolconcept	10
4.1 Algemeen	10
4.2 Missie	10
4.3 Kernwaarden	10
4.4 Basiswaarden	10
4.5 Visie	10
4.6 Doelen voor Burgerschap	11
5 Uitwerking doelen	12
5.1 Sociale ontwikkeling	12
5.2 Democratisch burgerschap	12
5.3 Participatief burgerschap	13
5.4 Digitaal burgerschap	13
5.5 Identiteit, solidariteit, seksualiteit en diversiteit	14
5.6 Maatschappelijke thema's	15
5.7 Algemene en culturele ontwikkeling	16
5.8 Internationalisering	16
6 Ons aanbod en onze aanpak	17
6.1 De Kanjertraining, ons schoolcurriculum	17
6.2 Aanvullende activiteiten	17
6.3 Toetsing en afsluiting	17
6.4 Ons schoolklimaat - de school als oefenplaats (leerlingenraad)	17
7 Kwaliteitscultuur	19
7.1 Cultuur en structuur	19
7.2 Personeelsbeleid	19
8 Zorg voor kwaliteit	20
8.1 Algemeen	20
8.2 Kwaliteitszorg	20
8.3 De module Burgerschap	20
9 Taakverdeling	21
9.1 Organisatie (wie doet wat)	21
10 Actiepunt 2024-2025	22

11 Tekenformulier Beleidsplan Burgerschap 2024	23
12 Analyse Lesmateriaal Kanjertraining 2022	24
13 Themaoverzicht Kanjertraining	33
14 Thema's en Subdoelen Kanjertraining	38
15 Methodeanalyse SLO Kanjertraining Burgerschapsvorming	48

1 Inleiding

1.1 Inleiding

Dit beleidsstuk gaat over burgerschap. Gelet op de wet zijn we verplicht om actief burgerschap, sociale cohesie en sociale integratie op een doelgerichte en samenhangende wijze te bevorderen. In de kern gaat burgerschap om de bereidheid en het vermogen om deel uit te maken van de gemeenschap en daar een actieve bijdrage aan te leveren.

Het is niet vanzelfsprekend dat burgerschapsonderwijs een heldere positie heeft in het (ons) onderwijs. Sterker nog: burgerschap is heel vaak fragmentarisch en niet herkenbaar in ons onderwijs aanwezig. Als we echt op een goede wijze vorm willen geven aan burgerschapsonderwijs, dan vraagt dat om effectief beleid en een gestructureerde, doelgerichte en planmatige aanpak.

Dit beleidsstuk sluit aan bij de wetgeving over burgerschap en richt zich primair op onze visie en onze doelen met betrekking tot burgerschap. Hoe kijken we aan tegen burgerschap op school en wat willen we bereiken? Op onze school onderscheiden we zeven doelen voor burgerschap. In dit beleidsstuk zijn deze zeven doelen nader uitgewerkt en weggezet in een leerplan (een curriculum).

Dit beleidsstuk biedt ons een gezamenlijk concept over wat burgerschap inhoudt, en een raamwerk om concreet invulling te geven aan ons burgerschapsonderwijs.

1.2 Onze schoolgegevens

Gegevens van de school	
Instellingscode	12VQ
Schoolnaam	Basisschool de Cantharel
Directeur	Patrick van den Hoorn
Adres	Amanietlaan 5
Postcode + Plaats	3852 ZX ERMELO
E-mailadres	decantharel@stichtingproo.nl
Telefoonnummer	0341 - 55 38 55
Website	www.decantharel.nl

2 De context

2.1 De wet Burgerschap

Sinds 2006 is iedere school bij wet verplicht om aandacht te besteden aan burgerschapsvorming. Op 17-11-2020 heeft de Tweede Kamer ingestemd met de nieuwe aangepaste burgerschapswet (de wet is ingegaan op 01-08-2021). De nieuwe wet heeft als doel het versterken van het burgerschapsonderwijs en het verduidelijken van de taken en de rollen van het bestuur en de school. Burgerschapsonderwijs krijgt met de wet ook een meer verplichtend karakter. De wettelijke burgerschapsopdracht bepaalt:

1. Het onderwijs bevordert actief burgerschap en sociale cohesie op doelgerichte en samenhangende wijze, waarbij het onderwijs zich in ieder geval herkenbaar richt op:
 - het bijbrengen van respect voor en kennis van de basiswaarden van de democratische rechtsstaat, zoals verankerd in de Grondwet, en de universeel geldende fundamentele rechten en vrijheden van de mens, en het handelen naar deze basiswaarden op school
 - het ontwikkelen van de sociale en maatschappelijke competenties die de leerling in staat stellen deel uit te maken van en bij te dragen aan de pluriforme, democratische Nederlandse samenleving
 - het bijbrengen van kennis over en respect voor verschillen in godsdienst, levensovertuiging, politieke gezindheid, afkomst, geslacht, handicap of seksuele gerichtheid alsmede de waarde dat gelijke gevallen gelijk behandeld worden.
2. Het bevoegd gezag draagt zorg voor een schoolcultuur die in overeenstemming is met de waarden, bedoeld in het eerste lid, onderdeel a, creëert een omgeving waarin leerlingen worden gestimuleerd actief te oefenen met de omgang met en het handelen naar deze waarden en draagt voorts zorg voor een omgeving waarin leerlingen en personeel zich veilig en geaccepteerd weten, ongeacht de in het derde lid, onder c, genoemde verschillen.

Wat betekent de wet concreet voor onze school? Onze school dient allereerst een eigen visie en eigen doelen te ontwikkelen voor burgerschapsonderwijs. Op basis van onze visie en onze doelen kunnen we dan een samenhangend programma (curriculum) voor de burgerschapsvorming van onze leerlingen ontwikkelen. Het curriculum zal moeten verduidelijken hoe wij burgerschap in de verschillende leerjaren bevorderen, wat leerlingen concreet leren en hoe er geëvalueerd wordt. Ook spreekt het wetsvoorstel over basiswaarden van de democratische rechtstaat. Onze school zal helder moeten maken op welke manier deze basiswaarden herkenbaar in ons onderwijs vorm krijgen. Ons schoolbestuur (het bevoegd gezag) heeft een zorgplicht voor de schoolcultuur. De regering vindt het nodig om een bredere basis te creëren om te kunnen ingrijpen indien een schoolcultuur antidemocratische elementen bevat.

We houden zelf ruimte om inhoud en vorm te geven aan burgerschapsonderwijs. Dat is het logische gevolg van de vrijheid van onderwijs. Maar, de wet laat zien dat er wel een aantal zaken verplicht is:

1. Zorgen voor kennis van de democratie en de rechtsstaat zelf, alsmede de grondrechten
2. Zorgen voor kennis van en inzicht in de werking van en respect voor de basiswaarden
3. In ieder geval (ook) aandacht besteden aan vrijheid, gelijkwaardigheid en solidariteit
4. Ontwikkelen van sociale competenties
5. Ontwikkelen van maatschappelijke competenties
6. Een oefenplaats zijn waarin actief kan worden geoefend met de basiswaarden

2.2 De concept-kerndoelen (2024)

In maart 2024 verschenen de concept-kerndoelen voor Burgerschap (zie de brochure onder de knop *Werkbladen*). Kerndoelen gelden als de wettelijke opdracht voor elke school; ze zijn richtinggevend voor het curriculum en de onderwijsontwikkeling. De nieuwe (concept) kerndoelen bestaan uit aanbodsdoelen (gericht op de school) en beheersings- en ervaringsdoelen (gericht op de leerling). De nieuwe concept-kerndoelen beschrijven de inhouden van het onderwijs in termen van kennis, vaardigheden en houdingen en zijn zo geformuleerd dat scholen ruimte hebben voor een eigen invulling (in relatie met hun eigen visie of identiteit, of in relatie met de kenmerken van hun leerlingenpopulatie).

De concept-kerndoelen Burgerschap richten zich op drie domeinen en onderscheiden zes kerndoelen:

	Domeinen	Kerdoelen
1	Schoolcultuur	Schoolcultuur
2	Samenleving en democratie	Diversiteit Democratische waarden Maatschappelijke betrokkenheid Democratische betrokkenheid
3	Maatschappelijke vraagstukken	Maatschappelijke vraagstukken

In de uitwerking is ieder kerndoel voorzien van een doelzin, een toelichting ('het gaat hierbij om') en voorbeelden ('te denken valt aan'). De voorbeelden worden niet gerekend tot de kerndoelen, ze geven slechts een mogelijke invulling. In de onderstaande schema's geven we het concept-kerndoel, de doelzinnen en de toelichtingen:

Schoolcultuur

De school zorgt voor een democratische cultuur

- Zorgen voor een veilige schoolomgeving met aandacht voor diversiteit en inclusie
- Aanbieden van activiteiten die de betekenis van democratische waarden laten zien
- Stimuleren van kritische denkvaardigheden, morele en ethische oordeelsvorming en het offline en online respectvol communiceren daarover
- Samen met leerlingen vormgeven van een democratische cultuur
- Aandacht besteden aan actualiteit en maatschappelijke vraagstukken in samenhang met verschillende leergebieden

Diversiteit

De leerling handelt respectvol vanuit kennis over een diverse samenleving

- Kennis over hoe de grondwet diversiteit in geloofs- en levensovertuiging, politieke voorkeur, afkomst, gender, seksuele oriëntatie en beperkingen beschermt
- Inschatten en bespreken van situaties die racistisch, discriminerend of stereotyperend zijn
- Verkennen van en reflecteren op de eigen offline en online identiteit in relatie tot anderen
- In gedrag rekening houden met ervaringen en perspectieven van anderen

Democratische waarden

De leerling geeft aan hoe diens handelen verbonden is met democratische waarden

- Kennis over de ontwikkeling en de betekenis van de democratische waarden vrijheid, gelijkheid en solidariteit
- Kennis over het belang van de grondwet, kinder- en mensenrechten ter bescherming van vrijheid, gelijkheid en solidariteit
- Verkennen van de grenzen aan vrijheid, gelijkheid en solidariteit Verkennen op basis van morele en ethische perspectieven wat rechtvaardigheid en verantwoordelijk handelen betekent voor jezelf
- Afwegen hoe het eigen handelen effect heeft op de omgeving en het welzijn van anderen, nu en in de toekomst

Maatschappelijke betrokkenheid

De leerling verkent verschillende mogelijkheden om bij te dragen aan de samenleving

- Kennis over taken, rollen, rechten en plichten van burgers in de samenleving
- Verkennen welke middelen kunnen worden ingezet om individueel en collectief bij te dragen aan maatschappelijke veranderingen
- Oriënteren op maatschappelijke initiatieven, bewegingen en organisaties Benoemen en waarderen van de eigen bijdrage aan de samenleving in dagelijkse situaties
- Verkennen van de eigen mogelijkheden om maatschappelijke betrokkenheid vorm te geven

Democratische betrokkenheid

De leerling verkent hoe die democratisch handelen in dagelijkse situaties kan vormgeven

- Beschrijven hoe in een democratie macht en invloed worden uitgeoefend
- Benoemen van vormen van inspraak en besluitvorming in dagelijkse situaties
- Communiceren op een respectvolle wijze
- Leren omgaan met de wensen en de stem van de minderheid in besluitvormingsprocessen
- Reflecteren op proces en uitkomsten van inspraak en besluitvorming in de schoolomgeving

Maatschappelijke vraagstukken

De leerling weegt af welke mogelijkheden die heeft om ten aanzien van maatschappelijke vraagstukken te handelen

- Benoemen welke belangen en perspectieven een rol spelen binnen actuele, maatschappelijke en planetaire vraagstukken
- Uitdrukken van persoonlijke idealen en opvattingen
- Reflecteren hoe de eigen identiteit en waarden het handelen kunnen beïnvloeden
- Verkennen welke individuele en collectieve bijdragen aan oplossingen mogelijk zijn

2.3 Het Onderzoekskader 2021/2023

Het Onderzoekskader 2021/2023 van de Inspectie van het Onderwijs beschrijft (o.a.) de standaarden die van belang zijn voor de kwaliteit van een school. De standaarden (kwaliteitsaspecten) zijn:

- OP0: Basisvaardigheden
- OP1: Aanbod
- OP2: Zicht op ontwikkeling en begeleiding
- OP3: Pedagogisch-didactisch handelen
- OP4: Onderwijstijd
- OP6: Afsluiting
- VS1: Veiligheid
- VS2: Schoolklimaat
- OR1: Resultaten
- OR2: Sociale en maatschappelijke competenties
- SKA1: Visie, ambities en doelen
- SKA2: Uitvoering en kwaliteitscultuur
- SKA3: Evaluatie, verantwoording en dialoog

In een aantal standaarden (2021) komen onderdelen van burgerschap aan de orde. Deze zijn in 2023 voor een flink deel gebundeld in OP0. Bij het inspectietoezicht hanteert de inspectie geen eigen (expliciete) eisen voor burgerschap. De wet met daarin de minimum-eisen vormt het uitgangspunt. Onze school mag dus een eigen en passende invulling geven aan burgerschap, zolang we maar voldoen aan de wet. De wet vraagt:

1. De school moet beschikken over een doelgericht en samenhangend curriculum (passend bij de leerlingenpopulatie), burgerschap moet zich richten op de basiswaarden en de kennis, vaardigheden en houdingen die daarbij van belang zijn en tenslotte: het onderwijs moet zich richten op de sociale en maatschappelijke competenties die van belang zijn voor het functioneren in een pluriforme samenleving. Zie de standaard OP0 (2023).
2. De school moet actief burgerschap en sociale cohesie op een doelgerichte en samenhangende wijze bevorderen. Zie de standaarden OP1, OP2 en OR2 (2021).
3. De school moet kennis van en respect voor de basiswaarden van de democratische rechtsstaat bevorderen. Zie de standaarden OP1, VS1 en VS2 (2021).
4. De school moet sociale en maatschappelijke competenties ontwikkelen. Zie de standaarden OP1 en VS2 (2021).
5. De school moet zorgen voor een schoolcultuur die in overeenstemming is met de basiswaarden, een schoolcultuur waarin leerlingen worden gestimuleerd om te oefenen met de basiswaarden. Zie de standaarden OP3, VS1 en VS2 (2021).
6. De school moet zorgen voor een veilige omgeving waarin leerlingen en personeel zich geaccepteerd voelen. Zie de standaarden OP3, VS1 en VS2 (2021).

De wet liet al zien dat er vanaf 01-08-2021 een belangrijke rol is weggelegd voor het bestuur. De Inspectie van het Onderwijs zal daarom nagaan:

- Draagt het bevoegd gezag zorg voor een schoolcultuur waarin alle bij het aanbieden van onderwijs betrokken personen, vrijheid van meningsuiting, gelijkwaardigheid en het afwijzen van discriminatie, verdraagzaamheid en het afwijzen van onverdraagzaamheid, onderling begrip en autonomie van leerlingen als centrale spelregels hanteren en voorleven?
- En creëert het daarmee een omgeving waarin leerlingen worden gestimuleerd actief te oefenen met de omgang met de basiswaarden van de democratische rechtsstaat?

3 Onze school

3.1 Kenmerken van onze school

Om effectief gestalte te geven aan burgerschapsonderwijs vinden wij het noodzakelijk om de 'omgeving' van de school in kaart te brengen. Immers, goed burgerschapsonderwijs sluit aan bij de leefwereld van de leerlingen, hun interesses, hun problemen en bij de risico's die hiermee gepaard gaan. Allereerst geven we korte typering van de leerlingen, de ouders en de omgeving van de school, en vervolgens beschrijven we de mogelijke risico's. Het laatste is van belang om de leerstof en de aanpak vast te stellen.

Aspect	Korte typering
De leerlingen	Op de Cantharel heeft het merendeel van onze leerlingen een Nederlandstalige achtergrond. Er is sprake van een overwegend welvarende leerlingpopulatie, maar ook een populatie van uitersten. Dit zien we terug in de klas, maar bijvoorbeeld ook in de onderwijsresultaten. Kinderen op De Cantharel zijn doorgaans goed in staat om op een goede manier met elkaar om te gaan. Vertrouwen hebben in elkaar en respect hebben voor anderen zijn thema's die voortdurend aandacht krijgen, dit zien we terug in het gedrag van onze leerlingen.
De ouders	Zoals beschreven bij onze leerlingen, is er sprake van een overwegend welvarende ouderpopulatie, maar ook een populatie van uitersten. Veel ouders en verzorgers op De Cantharel hebben een gemiddeld of bovengemiddeld inkomen. Ouders zijn bijvoorbeeld in staat goede voeding en kleding voor hun kinderen aan te schaffen. Een klein deel van de ouders heeft een inkomen onder het gemiddelde. Een aanzienlijk deel van de gezinnen op De Cantharel is van buiten Ermelo naar deze plaats verhuisd.
De omgeving	De Cantharel is een openbare school in een overwegend Protestants Christelijk georiënteerde omgeving. Dit is bijvoorbeeld te zien in het feit dat slechts twee van de 15 scholen in Ermelo openbare scholen zijn.

3.2 Risico's

Wij zien op onze school beperkt risico's op het gebied van burgerschapsonderwijs. We besteden op school aandacht aan alle thema's die vallen onder burgerschap, het komt zelden voor dat wij hierbij stuiten op grote weerstand onder een aanzienlijk deel van de ouders of leerlingen.
De diversiteit op onze school ten aanzien van de culturele of religieuze achtergrond van gezinnen is beperkt. Dit betekent dat kinderen in beperkte mate kennis kunnen maken met andere culturen en religies via klasgenoten.

3.3 Kennis van diversiteit

Op onze school hebben we als team voldoende zicht op de culturele achtergrond, de gewoontes en de normen en waarden van onze leerlingen en hun ouders. We beschikken over afspraken en beleid over de omgang met diversiteit. De directie en de medewerkers onderhouden contacten met culturele en religieuze instellingen in de 'omgeving' van de school. We proberen de kloof tussen school en thuis zo klein mogelijk te maken. Ons pedagogisch uitgangspunt is dat verschillen er mogen zijn; we beschikken over de kennis en de vaardigheden die ons in staat stellen om rekening te houden met culturele verschillen.

4 Ons schoolconcept

4.1 Algemeen

Om goed burgerschapsonderwijs te (kunnen) geven, hebben we eerst vastgesteld wat we onder burgerschap verstaan. Burgerschap verwijst naar de manier waarop mensen met elkaar omgaan en dan met name naar de manier waarop we omgaan met verschillen tussen mensen, met diversiteit, met tegenstellingen en met conflicten. Daarnaast verwijst Burgerschap naar de relatie tussen overheid en burgers, naar de manier waarop we beslissingen nemen en naar de rechten van de mens. De wet schrijft voor dat we ons richten op [1] kennis over en respect voor de basiswaarden van de democratische rechtsstaat en [2] het ontwikkelen van sociale en maatschappelijke competenties. Deze aspecten zijn in dit hoofdstuk nader uitgewerkt.

4.2 Missie

Onze school draagt bij aan de ontwikkeling van de leerlingen tot democratische burgers die zich staande kunnen houden in, en een actieve bijdrage willen leveren aan onze pluriforme samenleving.

4.3 Kernwaarden

Onze kernwaarden zijn:

- Vertrouwen in jezelf en in elkaar.
- Respect voor elkaar, je mag zijn wie je bent.
- We leren samen, in de klas en in het team.
- We stemmen ons onderwijs af op wat het kind nodig heeft
- We bieden ruimte aan de nieuwsgierigheid van kinderen

4.4 Basiswaarden

Een belangrijk aspect van de wettelijke burgerschapsopdracht is de bevordering van de basiswaarden van de democratische rechtsstaat. De relevante basiswaarden voor het onderwijs zijn vastgelegd in het wettelijke kader. Het gaat om:

- vrijheid van meningsuiting
- gelijkwaardigheid
- begrip voor anderen
- verdraagzaamheid [tolerantie]
- afwijzen van onverdraagzaamheid
- afwijzen van discriminatie
- autonomie
- verantwoordelijkheidsbesef

Op onze school besteden we doelgericht [intentioneel] aandacht aan de basiswaarden. Daarnaast komen ze aan bod bij andere lessen wanneer dat nodig en/of nuttig is.

4.5 Visie

Visie van De Cantharel

De Cantharel biedt openbaar onderwijs, waar je mag zijn wie je bent ongeacht je achtergrond. Wij bereiden kinderen voor op hun plek in de maatschappij door ons onderwijs te richten op de ontwikkeling van taal- reken- en studievaardigheden. Naast kennisoverdracht besteden we veel aandacht aan de sociaal-emotionele, creatieve, culturele en lichamelijke ontwikkeling van kinderen. Het is ons doel om leerlingen vaardigheden aan te leren, cognitief en sociaal te ontwikkelen, zodat ze kunnen doorstromen naar een passende vorm van vervolgonderwijs.

Visie Aurora Basisonderwijs

Bij Aurora geven we onze leerlingen elke dag goed onderwijs. Dit doen we vanuit onze kernwaarden:

Vrijheid, Relatie en Diversiteit. Ook in ons burgerschapsonderwijs zijn deze kernwaarden belangrijke pijlers voor de invulling van ons onderwijs.

Wij leiden onze leerlingen op in Vrijheid. Dat betekent dat onze leerlingen een eigen mening mogen vormen en uiten, kritisch mogen zijn en mogen leren over onze democratie. Maar we leren hen ook dat bij deze vrijheid hoort dat je verantwoordelijkheid neemt, voor jezelf, de ander, de omgeving en de wereld. Jouw vrijheid mag ten slotte niet ten koste gaan van de vrijheid van een ander. Daarom is het belangrijk dat je respectvol omgaat met de mensen en de wereld om je heen, zodat ieder mens straks kan leven in vrijheid.

Wij leiden onze leerlingen op vanuit Relatie. Onze school is een mini-samenleving waar we kennis, vaardigheden en houdingen kunnen oefenen. Door onze leerlingen te leren over anderen willen we meer verbondenheid en verdraagzaamheid creëren. Deze verbondenheid is nodig om samen tot leren te komen. Met leerlingen die interesse hebben in elkaar en zorgzaam zijn naar elkaar. Onze medewerkers leggen dit niet alleen uit aan leerlingen, ze leven het ook voor.

Op onze scholen vinden wij onze Diversiteit een kracht! We leren onze leerlingen hier ook graag over. Want hoewel we allemaal verschillend zijn, zijn we ook gelijkwaardig. Van die verschillen kunnen we veel leren! Zo verrijken we ons leven, door ook kennis te maken met gewoontes en gebruiken van anderen. Inclusiviteit is belangrijk, op onze scholen en in onze samenleving. Altijd met respect voor jezelf en de ander. Zo bereiden we onze leerlingen voor op de samenleving van de toekomst, waarbij leerlingen verantwoordelijkheid leren nemen voor zichzelf en voor de wereld om hen heen, om zo de samenleving met elkaar te kunnen versterken.

Hoe zien we het bovengenoemde terug in de scholen van Aurora?

De kernwaarden Vrijheid, Relatie en Diversiteit zijn de pijlers onder ons onderwijs en zijn in elke les te herkennen. De lesgevers zijn op de hoogte van de kernwaarden en gebruiken die in de samenstelling van hun lessen en in de omgang met de leerlingen. Burgerschap is daarmee niet een nieuw vak op de lessentabel, maar geïntegreerd in de verschillende vakken op school. De lesgevers en de leerlingen zijn zich bewust van de doelen van Burgerschap en de 3 kernwaarden en handelen daarnaar of oefenen daarmee. Burgerschap wordt concreet op het moment dat het een onderdeel is van de maatschappij op school.

Een overzicht met onderwerpen die aan bod komen binnen de Kanjertraining wordt als bijlage toegevoegd.

4.6 Doelen voor Burgerschap

Vanuit onze missie, onze kernwaarden, onze visie en onze aanpak vanuit de Kanjertraining, werken wij aan de kerndoelen voor het Primair Onderwijs. Via de gekozen doelen richten we ons op de persoonsvorming van de leerlingen en de ontwikkeling van sociale en maatschappelijke competenties.

Onze leerlingen leren:

1. zich te gedragen vanuit respect voor algemeen aanvaarde waarden en normen.
2. hoofdzaken van de Nederlandse en Europese staatsinrichting en de rol van de burger.
3. hoofdzaken over geestelijke stromingen die in de Nederlandse multiculturele samenleving een belangrijke rol spelen.
4. respectvol om te gaan met seksualiteit en met diversiteit binnen de samenleving, waaronder seksuele diversiteit.
5. met zorg om te gaan met het milieu en hun omgeving.

5 Uitwerking doelen

5.1 Sociale ontwikkeling

In het Onderzoekskader 2021 van de Inspectie van het Onderwijs wordt (o.a.) het thema Schoolklimaat beschreven. Onze school moet zorgen voor schoolklimaat dat bijdraagt aan het ontwikkelen van sociale en maatschappelijke competenties. Oftewel: onze school moet de leerlingen voorbereiden op het leven in de maatschappij. Het is allereerst nodig dat we de kenmerken van de leerlingenpopulatie (jaarlijks) en de leefwereld in beeld brengen, omdat we onze (ambitieuze) doelen, onze aanpak en ons leerstofaanbod op die kenmerken zullen moeten afstemmen. We zien de sociale ontwikkeling als een onderdeel van burgerschap, hoewel we beseffen dat de sociale (sociaal-emotionele) ontwikkeling een voorwaarde is voor goed burgerschap. Alleen als je goed in je vel zit, en als je goed kunt omgaan met anderen en de omgeving waarin je leeft, kun je een actieve rol vervullen in de maatschappij. In onze visie richt de sociaal-emotionele ontwikkeling zich op drie aspecten: de ontwikkeling van de persoonlijkheid (persoonsvorming), de ontwikkeling van relationele competenties (omgang met anderen) en de ontwikkeling van het omgevingsbewustzijn (omgang met de leef-omgeving).

Op onze school is de sociaal-emotionele ontwikkeling een vak, maar vanzelfsprekend is de sociale ontwikkeling ook een integraal onderdeel bij alle andere vakken. Op onze school hebben we sociale competenties vastgesteld (zie hoofdstuk 4) waarover de leerlingen uiteindelijk moeten beschikken, we bieden de sociaal-emotionele ontwikkeling aan met behulp van een methode en we volgen de ontwikkeling met een leerlingvolgsysteem (Zien!). De sociaal-emotionele ontwikkeling van de leerlingen wordt besproken tijdens de groeps- en leerlingbesprekingen (medio en eind) en tijdens de gesprekken met de ouders van de leerlingen.

Kenmerkend voor onze school is:

Kwaliteitsindicatoren	
1.	We besteden aandacht aan sociaal- emotionele ontwikkeling van kinderen aan de hand van de Kanjertraining <i>Eigen kwaliteitsaspect bij standaard OR2 - Sociale en maatschappelijke competenties [2021]</i>
2.	De Kanjertraining staat wekelijks op ons rooster <i>Eigen kwaliteitsaspect bij standaard OR2 - Sociale en maatschappelijke competenties [2021]</i>
3.	We volgen de ontwikkeling van onze leerlingen op het gebied van sociaal-emotionele ontwikkeling aan de hand van de Kanjertraining (Kanvas) <i>Eigen kwaliteitsaspect bij standaard OR2 - Sociale en maatschappelijke competenties [2021]</i>
4.	We bespreken de sociaal-emotionele ontwikkeling van de groep als geheel (bijvoorbeeld als onderdeel van de groepsbespreking) <i>Eigen kwaliteitsaspect bij standaard OR2 - Sociale en maatschappelijke competenties [2021]</i>
5.	We bespreken de sociaal-emotionele ontwikkeling van individuele leerlingen indien nodig. (bijvoorbeeld als onderdeel van de groepsbespreking) <i>Eigen kwaliteitsaspect bij standaard OR2 - Sociale en maatschappelijke competenties [2021]</i>

5.2 Democratisch burgerschap

Wij verbinden de term ‘democratisch burgerschap’ met twee zaken: het gaat om [1] kennis van en [2] betrokkenheid bij de democratie. Ons onderwijs moet ervoor zorgen dat onze leerlingen als volwaardig burgers aan de samenleving kunnen deelnemen. Dat vraagt allereerst om bepaalde omgangs- en communicatievormen. In dat kader leren we onze leerlingen om te overleggen (te polderen), te discussiëren, te debatteren en te argumenteren. We ontwikkelen empathisch vermogen, een kritische houding, oplossend vermogen en een respectvolle omgang ten aanzien van anderen en andersdenkenden. We geloven dat de maatschappij (de democratie) alleen naar behoren kan functioneren bij de gratie van mondige, goed geïnformeerde en zelfstandig denkende burgers.

Op onze school hebben we vastgesteld welke maatschappelijke competenties we van belang vinden (zie hoofdstuk 4). Om deze competenties eigen te maken, functioneert onze school als een oefenplaats voor democratisch burgerschap (zie het Onderzoekskader 2021). We zorgen voor een veilig en

inclusief schoolklimaat waarin we onze leerlingen laten oefenen in relatie tot de basiswaarden en de door ons vastgestelde sociale en maatschappelijke competenties. Het democratisch burgerschap wordt bij uitstek geoefend in ons curriculum, tijdens de groepsvergaderingen en de bijeenkomsten van de leerlingenraad.

Onze school richt zich ten aanzien van democratisch burgerschap niet alleen op vaardigheden en attitudes, maar ook op kennis. We vinden dat een gebrek aan kennis de democratie ondermijnt. Onze leerlingen moeten weten hoe ons politieke bestel functioneert en wat de belangrijkste aspecten zijn van een gezonde democratie.

Kenmerkend voor onze school is:

Kwaliteitsindicatoren	
1.	Op onze school bieden we kennis aan met betrekking tot het begrip democratie vanuit wereldoriënterende vakken. <i>Eigen kwaliteitsaspect bij standaard 1 - Burgerschap</i>
2.	Op onze school bieden we kennis aan met betrekking tot het begrip democratie vanuit onze taalmethode, bijvoorbeeld in de vorm van discussiëren <i>Eigen kwaliteitsaspect bij standaard 1 - Burgerschap</i>

5.3 Participatief burgerschap

Een belangrijk element van burgerschap is participatie. We leren onze leerlingen om actief betrokken te zijn op de samenleving, om mee te doen. Het is ons inziens belangrijk dat onze leerlingen participeren in andere organisaties, andere verbanden en andere gemeenschappen. Onze school is immers niet de enige plaats waar onze leerlingen waarden en normen meekrijgen. We voeden onze leerling samen met anderen op: it takes a whole village to raise a child! Om die reden zorgen de leraren dat ze hun leerlingen kennen, dat ze weten in welke 'clubjes' ze actief zijn. We stimuleren onze leerlingen om actief te zijn of te worden in clubverband. In dat kader bieden we onze leerlingen bijvoorbeeld een scala van mogelijkheden aan om kennis te maken met een sportvereniging of deel te nemen aan culturele activiteiten.

In onze lessen geven we aanzetten tot gemeenschapszin, leren we ze om betrokken te zijn op de omgeving en daarvoor ook verantwoordelijkheid te nemen. We vinden het principe 'heitje voor een karweitje' belangrijk. Iets belangeloos voor anderen doen, iets voor anderen doen zonder dat daar direct een tegenprestatie tegenover staat. Dit principe wordt al geoefend in de groepen, omdat we de leerlingen elkaar laten helpen bij hun werk. De leerlingen zorgen er samen voor dat het klaslokaal en de gang een verzorgde indruk maken. En groter: jaarlijks denken de groepen na over wat zij kunnen doen voor de directe omgeving van de school en/of voor de mensen in de wijk. De kernvraag is steeds: hoe zorgen wij samen voor leefbare klas, een leefbare omgeving, een leefbaar dorp, een leefbare stad etc. Hoe zorgen wij voor een omgeving waarin we samen met anderen (met een diversiteit aan culturen) met plezier kunnen werken, wonen en leven?

Kenmerkend voor onze school is:

Kwaliteitsindicatoren	
1.	De leraren zorgen ervoor dat ze de leerlingen kennen. <i>Eigen kwaliteitsaspect bij standaard 1 - Burgerschap</i>
2.	De school stimuleert de leerlingen om 'mee te doen'. <i>Eigen kwaliteitsaspect bij standaard 1 - Burgerschap</i>
3.	De school stimuleert de leerlingen om zich (samen met anderen) in te zetten voor anderen. <i>Eigen kwaliteitsaspect bij standaard 1 - Burgerschap</i>

5.4 Digitaal burgerschap

Onze leerlingen maken niet alleen deel uit van onze maatschappij, maar ook van onze digitale maatschappij. En het laatste vraagt om effectief burgerschap. Dit aspect van burgerschap speelt met name een rol bij het gebruik van sociale media. Digitaal burgerschap betekent dat leerlingen bewust

en verantwoord met sociale media leren omgaan. Ook bij het gebruik van internet, mobiele telefoon en andere media dienen zij een goede, verantwoordelijke burger te zijn.

De website www.curriculum.nu wijst op de relatie burgerschap en digitale geletterdheid. Eén van de tien bouwstenen is digitaal samenleven. Kennisnet verdeelt digitale geletterdheid in vier onderdelen:

1. Informatie en verwerking
2. ICT-basisvaardigheden
3. Computational thinking
4. Mediawijsheid

In het kader van dit beleidsstuk gaat het ons m.n. om burgerschap en mediawijsheid. Op de website www.curriculum.nu staat de volgende toelichting: in de onderbouw van het primair onderwijs beginnen leerlingen verschillende mediabronnen te gebruiken en ontdekken ze dat deze niet voor iedereen even toegankelijk zijn. Hiermee communiceren ze met anderen en zoeken en/of ontvangen ze informatie. Mediagebruik zal veelal spontaan en spelenderwijs plaats vinden, al dan niet op initiatief van de school. Gezien de complexiteit hiervan is de rol van volwassenen hierbij van groot belang. In de bovenbouw van het primair onderwijs krijgen leerlingen meer inzicht in het eigen mediagebruik en ontwikkelen ze een kritische houding ten opzichte van bronnen en informatie. Het bewustzijn van de wijze waarop media invloed hebben op beeldvorming, waarheidsvinding en identiteit neemt toe. Leerlingen leren gevaren van mediagebruik te herkennen voor zichzelf en voor anderen en daarnaar te handelen: bepaalde media-uitingen vermijden of bij twijfel een volwassene inschakelen.

Primair vraagt digitaal burgerschap om kennis en kunde. We moeten onze leerlingen laten kennismaken met en gebruik laten maken van nieuwe technologieën. En tegelijkertijd moeten we aandacht besteden aan bijpassend gedrag. Oftewel: wat kun je met sociale media? Hoe kun je die effectief inzetten? En hoe maak je op een correcte manier gebruik van deze (nieuwe) media? Een relatief nieuw element is de omgang met fake-news en de stortvloed aan meningen die je aantreft op het Internet en diverse sociale media. Op onze school vinden we het belangrijk om onze leerlingen te ontwikkelen tot kritische burgers, tot burgers die voortdurend afwegen wat past bij hun eigen ideeën en die informatie met voldoende distantie kunnen analyseren.

Kenmerkend voor onze school is:

Kwaliteitsindicatoren	
1.	Wij leren onze leerlingen om te gaan met sociale media <i>Eigen kwaliteitsaspect bij standaard 1 - Burgerschap</i>
2.	Wij leren onze leerlingen omgangsregels voor sociale media <i>Eigen kwaliteitsaspect bij standaard 1 - Burgerschap</i>
3.	Wij leren onze leerlingen zorg te dragen voor de eigen digitale veiligheid <i>Eigen kwaliteitsaspect bij standaard 1 - Burgerschap</i>
4.	Wij leren onze leerlingen kritisch te zijn m.b.t. digitale informatie <i>Eigen kwaliteitsaspect bij standaard 1 - Burgerschap</i>

5.5 Identiteit, solidariteit, seksualiteit en diversiteit

Het thema Identiteit richt zich bij ons op school op twee te onderscheiden zaken. In de eerste plaats is het van belang dat we onze leerlingen kennis meegeven van, en respect voor een diversiteit aan levensbeschouwingen en opvattingen. Identiteit en diversiteit zijn wat ons betreft gekoppelde begrippen. Onze leerlingen moeten kennis hebben van, en respect voor sociale, culturele, etnische en levensbeschouwelijke verschillen. In de Nederlandse grondwet komt diversiteit terug in artikel 1: Allen die zich in Nederland bevinden, worden in gelijke gevallen gelijk behandeld. Discriminatie wegens godsdienst, levensovertuiging, politieke gezindheid, ras, geslacht of op welke grond dan ook, is niet toegestaan. Bij het thema Identiteit spelen de basiswaarden een belangrijke rol: vrijheid van meningsuiting, gelijkwaardigheid, begrip voor anderen, verdraagzaamheid, autonomie, afwijzen van onverdraagzaamheid, afwijzen van discriminatie. Met het leren omgaan met culturele diversiteit wordt meer specifiek bedoeld dat 'leerlingen kennis hebben van en kennismaken met verschillende achtergronden en culturen van leeftijdsgenoten'. Deze specificatie is sinds 2006 verankerd in de wet

op het primair en voortgezet onderwijs.

In de tweede plaats betrekken wij het begrip Identiteit op de persoonlijke identiteit, op persoonsvorming. Het gaat daarbij om het ontdekken en ontwikkelen van de eigen persoon en persoonlijke opvattingen. Centraal staat daarbij de vragen: wie ben ik, en wat vind ik? Wij vinden het van groot belang dat onze leerlingen stevig in hun schoenen staan, dat ze duidelijke (eigen) mening hebben en dat ze ook staan voor die mening. Bij dit aspect van burgerschap gaat het bijvoorbeeld om zaken als gezondheid (gezond leven), de kijk op maatschappelijke vraagstukken en seksualiteit. In 2012 is het respecteren van diversiteit waaronder seksuele diversiteit expliciet opgenomen in de kerndoelen.

Kenmerken voor onze school is:

Kwaliteitsindicatoren	
1.	Op onze school besteden we aandacht aan de wereldgodsdiensten. <i>Eigen kwaliteitsaspect bij standaard 1 - Burgerschap</i>
2.	Op onze school besteden we aandacht aan diversiteit <i>Eigen kwaliteitsaspect bij standaard 1 - Burgerschap</i>
3.	Op onze school besteden we aandacht aan een diversiteit van levensovertuigingen <i>Eigen kwaliteitsaspect bij standaard 1 - Burgerschap</i>
4.	Op onze school besteden we aandacht aan het ontwikkelen van een mening <i>Eigen kwaliteitsaspect bij standaard 1 - Burgerschap</i>
5.	Op onze school besteden we aandacht aan gezond gedrag <i>Eigen kwaliteitsaspect bij standaard 1 - Burgerschap</i>
6.	Op onze school besteden we aandacht aan gezonde voeding <i>Eigen kwaliteitsaspect bij standaard 1 - Burgerschap</i>
7.	Op onze school besteden we aandacht aan seksuele vorming <i>Eigen kwaliteitsaspect bij standaard 1 - Burgerschap</i>

5.6 Maatschappelijke thema's

Ons vijfde doel luidt: we zorgen voor kennis en een attitude (kritische zin) m.b.t. actuele, maatschappelijke thema's. Onze leerlingen kunnen een standpunt innemen en hun mening over maatschappelijke thema's effectief verwoorden. Dit doel hangt samen met het thema Identiteit (doel vier) en is afgeleid van de bouwsteen Burgerschap op de website www.curriculum.nu Op de website staat: burgerschapsonderwijs daagt leerlingen ook uit om verbanden te leggen tussen hun eigen leefwerelden en de grotere (mondiale) maatschappelijke vraagstukken. Het gaat bijvoorbeeld om globalisering, duurzaamheid en technologie. Leerlingen leren kritisch na te denken en te reflecteren op complexe, vaak ethisch geladen vraagstukken. Door het ontdekken van mogelijkheden om zelf iets te doen aan deze vraagstukken, ontwikkelen leerlingen een actieve houding. Zij leren in gesprek te gaan met anderen en elkaars standpunten te bevragen. Zo ontwikkelen zij hun eigen opvattingen.

Op onze school besteden we in ons lesprogramma expliciet aandacht aan maatschappelijke thema's. Iedere groep krijgt een aantal keren per jaar een les waarbij zo'n thema centraal staat. De thema's die aan bod komen worden jaarlijks vastgesteld door de werkgroep Burgerschap. Voorwaardelijk is dat de vastgestelde thema's besproken kunnen worden vanuit meerdere perspectieven. Daardoor leren onze leerlingen een standpunt te verwoorden en in te nemen.

Kenmerkend voor onze school is:

Kwaliteitsindicatoren	
1.	Vanuit onze methode Nieuwsbegrip wordt regelmatig aandacht besteed aan relevante en actuele maatschappelijke thema's <i>Eigen kwaliteitsaspect bij standaard 1 - Burgerschap</i>

5.7 Algemene en culturele ontwikkeling

Wij vinden de algemene ontwikkeling van onze leerlingen van belang voor het goed functioneren in de samenleving. Algemene ontwikkeling is wat ons betreft van veel zaken genoeg weten (basiskennis) om een normaal, alledaags gesprek te kunnen voeren of een normale, alledaagse tekst te kunnen begrijpen. Er bestaat geen canon Algemene ontwikkeling en daarom moeten we zelf vaststellen wat we onze leerlingen willen meegeven in het kader van hun algemene ontwikkeling.

Wij zien algemene ontwikkeling ook in het kader van de zogenaamde brede ontwikkeling. Daarbij gaat het er om dat de leerlingen zich ontwikkelen tot competente personen, tot personen die kunnen denken, kunnen (in)voelen en situationeel kunnen handelen. Ten aanzien van de brede ontwikkeling onderscheiden we het cognitieve, het creatieve, het sociaal-emotionele, het zintuiglijke en het motorische. Deze aspecten hangen met elkaar samen en ze beïnvloeden elkaar wederzijds.

Een belangrijk aspect m.b.t. de algemene (brede) ontwikkeling van onze leerlingen vinden wij de meer algemene culturele en creatieve ontwikkeling. En dat wel in de meest brede zin van het woord. Wij vinden het belangrijk dat onze leerlingen beschikken over basiskennis met betrekking tot de literatuur, poëzie, beeldende kunst, schilderkunst, muziek, dans etc. Voor het culturele aanbod werken we samen met [Cultuurkust](#). Zo werken we gestructureerd aan een cultureel aanbod over een periode van meerdere (school)jaren.

Kenmerkend voor onze school is:

Kwaliteitsindicatoren	
1.	Op onze school besteden we gericht aandacht aan de algemene ontwikkeling van de leerlingen <i>Eigen kwaliteitsaspect bij standaard 1 - Burgerschap</i>
2.	Op onze school besteden we gericht aandacht aan culturele ontwikkeling <i>Eigen kwaliteitsaspect bij standaard 1 - Burgerschap</i>
3.	Aan de hand van het programma van Cultuurkust bieden we gestructureerd aandacht aan culturele ontwikkeling <i>Eigen kwaliteitsaspect bij standaard 1 - Burgerschap</i>

5.8 Internationalisering

Op onze school vinden we Engels een basisvak. We geven vanaf groep 1 wekelijks les in de Engelse taal en cultuur. In de onderbouw (groep 1 t/m 4) ligt het accent op spreken en luisteren, en vanaf groep 4 leren we de leerlingen ook in het Engels te schrijven. In de bovenbouw breiden we dit nog uit naar het lezen van Engelse teksten.

Kenmerkend voor onze school is:

Kwaliteitsindicatoren	
1.	Op onze school geven we Engels vanaf groep 1 <i>Eigen kwaliteitsaspect bij standaard OP1 - Aanbod [2021]</i>

6 Ons aanbod en onze aanpak

6.1 De Kanjertraining, ons schoolcurriculum

Wij beschouwen burgerschap als een belangrijk en wezenlijk onderdeel van ons onderwijsprogramma. Burgerschap komt aan bod bij diverse vakken en vakonderdelen. Omdat wij burgerschapsonderwijs als een kerntaak (en kernvak) zien, kiezen we daarnaast (en vooral) voor een uitgebreide, schoolbrede, planmatige en gestructureerde aanpak.

Wij werken op school met de Kanjertraining. Dit is een aanpak voor sociaal- emotionele ontwikkeling en gedrag. De doelen op het gebied van actief burgerschap en sociale integratie zijn stevig ingebed in het aanbod en de aanpak van de Kanjertraining. Een uitsplitsing naar van de kerndoelen naar de verschillende kanjerboeken en -lessen is aan dit document toegevoegd als bijlage.

6.2 Aanvullende activiteiten

Naast het gestructureerde en planmatige aanbod op het gebied van actief burgerschap en sociale cohesie vanuit de Kanjertraining, zijn er verschillende activiteiten waarmee we met ons onderwijsaanbod aandacht besteden aan de thema's die passen bij burgerschapsonderwijs, zoals beschreven in hoofdstuk 2.

Voorbeelden van schoolbrede activiteiten zijn:

- Vieringen en feesten
- Week van de Lentekriebels
- Aandacht voor Paarse Vrijdag
- Schoolreis
- Cultuuraanbod (via Cultuurkust)
- Goed doel actie (wordt jaarlijks gekozen)

Voorbeelden van activiteiten in groepen zijn:

- De thema's van het beredeneerd aanbod in groep 1/2
- Thema's wereldoriëntatie groep 4 t/m 8 (Naut, Meander en Brandaan)
- Jeugdjournaal kijken in de bovenbouw
- Actuele leesteksten met Nieuwsbegrip in groep 4 t/m 8
- Verkeersexamen groep 7
- Scholenbezoeken voortgezet onderwijs groep 8
- Schoolkamp groep 8

6.3 Toetsing en afsluiting

Op sociaal-emotioneel gebied brengen we de ontwikkeling van onze leerlingen onder meer in kaart aan de hand van de leerlingvragenlijsten van de Kanjertraining (Kanvas). In deze vragenlijsten wordt leerlingen van groep 6, 7 en 8 onder meer gevraagd naar veiligheidsbeleving op school en hoe leerlingen kijken naar hun eigen sociale vaardigheden.

De doelen zoals beschreven in hoofdstuk vijf worden verder onder meer getoetst aan de hand van de gebruikelijke toetsinstrumenten voor bijvoorbeeld taal en wereldoriëntatie.

6.4 Ons schoolklimaat - de school als oefenplaats (leerlingenraad)

Het Onderzoekskader van de Inspectie van het Onderwijs beschrijft in de standaard Schoolklimaat (VS2) de eisen m.b.t. het schoolklimaat. Het schoolklimaat moet bijdragen aan het ontwikkelen van sociale en maatschappelijke competenties. De omschrijving van de basiskwaliteit zegt: de school bereidt de leerlingen voor op het leven in de maatschappij. Zij creëert daarvoor een oefenplaats voor de ondersteuning van de sociale en maatschappelijke competenties. In de school doen de leerlingen ervaring op met de basiswaarden van de democratische rechtsstaat en de pluriforme samenleving.

Ons schoolklimaat is open en veilig, met oog voor diversiteit. Wij waarderen verschillen en er is ruimte voor verschillende meningen. We gaan respectvol om met mensen die anders denken en/of anders doen. Ons schoolklimaat is veilig en open genoeg om je opvattingen kenbaar te maken, open en veilig

om te zijn wie je bent, of wie je wil zijn. We leren onze leerlingen om respect te hebben voor meningen die afwijken van de eigen mening, we leren ze zelf een mening te hebben, en daarvoor te staan. Om dit alles te realiseren hanteren we bij ons op school gedragsregels. We besteden tijd aan het (in)oefenen van de gedragsregels, en de leerlingen worden begeleid bij het zo mogelijk zelf oplossen van problemen en conflictjes. De medewerkers vertonen voorbeeldgedrag. Zij maken door hun gedrag, hun houding en hun vaardigheden de visie van de school op burgerschap zichtbaar, ze laten aan de leerlingen zien hoe het hoort.

In het verleden beschikte onze school over een leerlingenraad (kinderraad). In verband met de coronamaatregelen is dit in 2020 stopgezet. De ambitie van de school is om te onderzoeken hoe dit opnieuw vormgegeven kan worden.

Actiepunt	Prioriteit
Onderzoeken of en hoe een leerlingenraad vormgegeven kan worden.	laag

7 Kwaliteitscultuur

7.1 Cultuur en structuur

Onze school heeft een visie en doelen vastgesteld voor goed burgerschapsonderwijs. Vanzelfsprekend is het noodzakelijk dat de leraren de doelen realiseren. Dat gaat niet vanzelf. Daarom hebben wij een kwaliteitscultuur en -structuur ingericht die ondersteunend is aan het burgerschapsonderwijs. De schoolleiding zorgt ervoor, dat de visie en de doelen bekend zijn, en dat de leraren gestalte kunnen geven aan de doelen. Daartoe organiseert de schoolleiding interne en externe scholing (professionalisering). Ons team werkt planmatig samen om op een correcte wijze vorm te geven aan burgerschapsonderwijs. Waar nodig en mogelijk betrekken wij externe deskundigen, ouders en/of leerlingen bij onze gezamenlijke leer- en verbeteractiviteiten.

Essentieel voor onze kwaliteitscultuur is de afspraak dat leerkrachten voldoende bekend zijn met de visie en de aanpak van de Kanjertraining. Daarom worden (nieuwe) leerkrachten gefaciliteerd in het volgen van de scholingsdagen van de Kanjertraining om hun licentie te behalen.

7.2 Personeelsbeleid

Het thema Burgerschap is een onderdeel van ons personeelsbeleid. Invulling geven aan burgerschapsonderwijs is een onderdeel van ontwikkel- en beoordelingsgesprekken en daarmee opgenomen in de gesprekkencyclus.

8 Zorg voor kwaliteit

8.1 Algemeen

Op onze school streven we ernaar om kwalitatief goed burgerschapsonderwijs te verzorgen. Onze uitgangspunten zijn:

- Ons burgerschapsonderwijs voldoet aan wettelijke eisen
- Ons burgerschapsonderwijs sluit aan bij de verwachtingen van de samenleving (zie het waarderingskader van de Inspectie van het Onderwijs)
- Ons burgerschapsonderwijs is doelgericht
- Wij zorgen ervoor dat er samenhang is in ons burgerschapsonderwijs
- Ons burgerschapsonderwijs sluit aan bij de behoeften van de leerlingen
- Ons burgerschapsonderwijs sluit aan bij wat wij zelf belangrijk vinden
- Ons burgerschapsonderwijs sluit aan bij onze visie
- Ons burgerschapsonderwijs sluit aan bij onze mens- en maatschappijvisie

8.2 Kwaliteitszorg

Onder kwaliteitszorg verstaan we het vaststellen en realiseren van onze doelen, het meten of onze doelen in voldoende mate zijn bereikt en tenslotte het borgen of verbeteren van onze kwaliteit. In dit document hebben we onze missie, onze visie, onze kernwaarden en onze onze doelen voor burgerschap vastgesteld.

Vanaf het schooljaar 2023/2024 werken we op De Cantharel gestructureerd aan onderwijskwaliteit aan de hand van kwaliteitskaarten uit WMK. Ten aanzien van burgerschapsonderwijs zal er ook kwaliteitskaart ontwikkeld worden op basis van onze kwaliteitsaspecten van burgerschapsonderwijs. Door deze kwaliteitskaart eens per twee jaar met het team inhoudelijk te behandelen, blijven afspraken geborgd.

8.3 De module Burgerschap

In ons schoolplan hebben we op hoofdlijnen alle wettelijke zaken m.b.t. burgerschap beschreven. We verwijzen daar steeds naar de Module Burgerschap die we gebruiken (Mijn Schoolplan). De schoolleiding is eigenaar van deze module. Eén keer per jaar (juni) wordt de inhoud van de module aangepast als dat noodzakelijk is. Daarna volgt in alle gevallen een (evaluatie) gesprek met het team.

9 Taakverdeling

9.1 Organisatie (wie doet wat)

Het realiseren van burgerschapsonderwijs vraagt veel van ons team en daarom om een heldere taakverdeling. De onderstaande tabel geeft een overzicht van wie doet wat en wanneer. De werkgroep Burgerschap is de eigenaar van het activiteitenoverzicht. Ze zorgt ervoor dat de taken tijdig en naar behoren worden uitgevoerd.

Wat	Wie	Wanneer
Meting Basiskwaliteit	Directeur	1 x per twee jaar
Meting Burgerschap (Kwaliteitskaart)	Directeur	1 x per twee jaar
Afname vragenlijsten Kanvas	IB-er	2 x per jaar
Afname leerlingvragenlijst Kanvas	IB-er	1 x per jaar
Dialogoog met bestuur en MR	Directeur	Schooljaar
Burgerschap en jaarplan	Directeur	Juni
Burgerschap en schoolgids	Directeur	Juni
Invullen van het curriculum	Leraren	Schooljaar
Evaluatie Burgerschap	Directeur en team	Juni

10 Actiepunt 2024-2025

Hoofdstuk / paragraaf	Actiepunt	Prioriteit
Ons schoolklimaat - de school als oefenplaats (leerlingenraad)	Onderzoeken of en hoe een leerlingenraad vormgegeven kan worden.	laag

TEKENFORMULIER

Beleidsplan Burgerschap

Schooljaar: 2024-2025

Naam school: OBS De Cantharel
Adres: Amanietlaan 5
Postcode en woonplaats: 3852 ZX Ermelo

BASISONDERWIJS

Medezeggenschapsraad personeelsgeleding

Hierbij verklaart de Medezeggenschapsraad (personeelsgeleding) van bovengenoemde school in te stemmen met de vaststelling.

Namens de medezeggenschapsraad,

Naam: *Liesbeth Veijer*
Functie: *voorzitter*
Datum: *18-12-2024*

Handtekening:

M.E. Veijer-Klein

Vaststelling bevoegd gezag

Het bevoegd gezag van de Stichting Proo Noord Veluwe stelt hierbij de formatie van bovengenoemde school vast.

Namens het bevoegd gezag,

Naam: P. van den Hoorn
Functie: Directeur OBS De Cantharel
Datum: *20-12-2024*

Handtekening:

P. van den Hoorn

Analyse lesmateriaal burgerschap

Stichting Kanjertraining heeft in 2022 een analyse laten uitvoeren van haar lesmateriaal. Hierbij is gekeken in hoeverre scholen voldoen aan de 'Wet verduidelijking van de burgerschapsopdracht aan scholen in het funderend onderwijs' die in 2021 is ingegaan als zij gebruikmaken van de methodiek Kanjertraining.

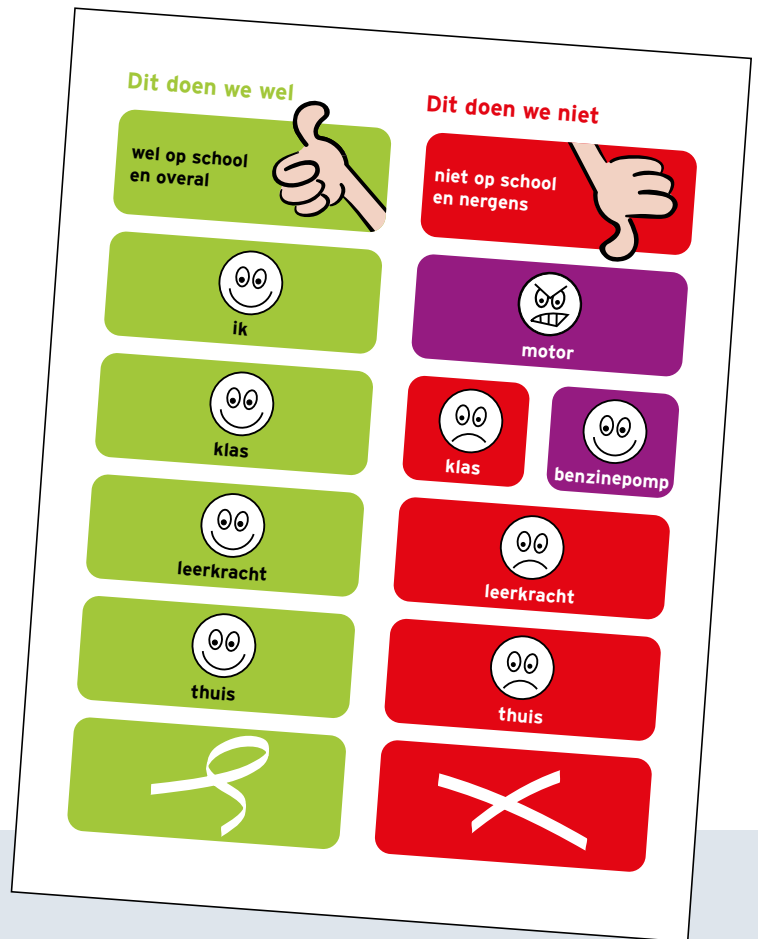
In dit document wordt een samenvatting gegeven van de resultaten van deze analyse. Bij de analyse is onderscheid gemaakt tussen het basismateriaal van Kanjertraining en het aanvullende materiaal. Dit onderscheid is gemaakt omdat een deel van de scholen alleen het basismateriaal gebruikt en

een ander deel van de scholen ook de themalessen inzet.

Allereerst zal in dit document het verband tussen de smileyposter, die in Kanjertraining door de hele school wordt ingezet, en burgerschapsonderwijs toegelicht worden. Vervolgens wordt per wetsartikel toegelicht op welke manieren aan dit artikel gewerkt wordt binnen de methodiek Kanjertraining. Daarna wordt een overzicht gegeven van thema's waar wettelijk gezien aanvullend aandacht aan besteed moet worden naast het gebruik van de Kanjertraining. Als laatste vindt u een overzicht van de materialen die zijn meegenomen in de analyse.

Smileyposter

De smileyposter van Kanjertraining staat aan de basis van burgerschapsonderwijs zoals dat in Kanjertraining wordt vormgegeven. Aan de hand van de smileyposter wordt inzichtelijk gemaakt dat iedereen vrijheid heeft om te doen en te denken wat hij of zij wil, maar dat een ander die vrijheid ook heeft. Aan de hand van de smileyposter oefen je hoe je samen tot voor ieder aanvaardbare oplossingen komt als je met (de vrijheid van) een ander botst. Daarnaast heeft de smileyposter te maken met een positieve benadering van de ander: je wilt rekening houden met de ander en gaat ervan uit dat de ander ook rekening wil houden met jou. Deze waarden sluiten aan bij alle onderdelen van de vernieuwde wet burgerschapsvorming en de smileyposter kan dan ook bij elk onderdeel betrokken worden.

Inhoud

Het onderwijs bevordert actief burgerschap en sociale cohesie op doelgerichte en samenhangende wijze.

Het richt zich herkenbaar op het bijbrengen van kennis over en respect voor de basiswaarden van de democratische rechtstaat en de universeel geldende fundamentele rechten en vrijheden van de Mens en de het handelen naar deze basiswaarden op school.

Het richt zich herkenbaar op het ontwikkelen van sociale en maatschappelijke competenties die de leerling in staat stelt deel uit te maken van en bij te dragen aan de pluriforme, democratische Nederlandse samenleving.

Het bijbrengen van kennis en respect voor verschillen (bijvoorbeeld godsdienst, levensovertuiging, politieke gezindheid, afkomst, geslacht, handicap of seksuele gerichtheid) en de waarde dat gelijke gevallen gelijk behandeld worden.

Het bevoegd gezag draagt zorg voor een schoolcultuur die in overeenstemming is met de waarden (...), creëert een omgeving waarin leerlingen worden gestimuleerd actief te oefenen met de omgang met en handelen naar deze waarden en draagt zorg voor een omgeving waarin leerlingen en personeel zich veilig en geaccepteerd weten, ongeacht de (...) verschillen.

Aan welke onderwerpen zal er naast de materialen van de Kanjertraining nog aanvullend aandacht besteed moeten worden?

Het onderwijs bevordert actief burgerschap en sociale cohesie op doelgerichte en samenhangende wijze

Binnen Kanjertraining wordt op verschillende manieren gewerkt aan actief burgerschap en sociale cohesie. Dit wordt door de leerjaren heen zichtbaar en bepaalde onderdelen, zoals het leren over copingstrategieën (de petten), de afsprakenposter en de smileyposter komen jaarlijks terug. Hierin wordt de samenhang zichtbaar.

Basismateriaal

Op het terrein van actief burgerschap en sociale cohesie wordt aan de volgende thema's gewerkt:

- Communicatie: jezelf voorstellen, het geven en ontvangen van feedback, je verdiepen in onbekenden, luisteren naar de ander, de juiste vragen stellen, de omgang met mensen die 'anders' zijn, het geven van je mening en het delen van emoties.
- Groepsvorming: vertrouwens oefeningen, samenwerken, je verantwoordelijkheid nemen voor de sfeer, het maken van afspraken, gezien worden, rekening houden met elkaar.
- Plagen en pesten: anderen aanspreken op hun gedrag, je 'eigen baas' zijn en dus niet meelopen, cyberpesten, aangeven van grenzen, oplossen van conflicten, weggaan of wegblijven bij vervelende situaties.
- Vriendschap: wat is het, wat hoort er wel/niet bij, jezelf zijn, groepsgedrag.
- Digitale (sociale) vaardigheden: do's and dont's van online communicatie
- Gebruiken en tradities: feest vieren.
- Kinderrechten: verbod op discriminatie.
- Verschillen in sociaal-economische status.

Aanvullend materiaal

- Vriendschappen.
- Respect hebben voor elkaar, ondanks verschillen.
- Nadenken over 'hokjes'. Iedereen is uniek, maar er is ook met iedereen wel een overeenkomst te vinden.
- Inbreng van leerlingen m.b.v. een leerlingraad.
- Normen en waarden: verschillende perspectieven, omgang met die verschillen.

Het richt zich herkenbaar op het bijbrengen van kennis en respect voor de basiswaarden van de democratische rechtstaat en de universeel geldende fundamentele rechten en vrijheden van de mens en het handelen naar deze basiswaarden op school

Basismateriaal

Vrijheid

- Van meningsuiting. Durf je eerlijk te zijn, hoe formuleer je dit en is het altijd nodig om je mening te geven?
- Van godsdienst.
- Verschillende perspectieven: een andere mening hebben en toch allemaal een beetje gelijk hebben.
- De Kinderrechten en de Universele Rechten van de Mens worden besproken.

Gelijkwaardigheid

- Verschillende geloven mogen naast elkaar bestaan, jouw situatie is voor jou persoonlijk het beste. Dit geldt ook voor anderen.
- Kinderrechten en Universele Rechten van de Mens worden besproken.

Solidariteit

- Het versterken van het groepsgevoel.
- Het bespreken van conflictsituaties en mogelijke oplossingen hiervoor.
- Argumenteren en het gesprek aangaan met andersdenkenden.
- Keuzes maken en door wie laat je je keuzes beïnvloeden?
- Positief en met respect over elkaar denken en spreken, luisteren naar elkaar.
- Armoede: hoe ga je om met verschillen op financieel gebied?

Aanvullend materiaal

Vrijheid

- Van meningsuiting.
- Homoseksualiteit en de acceptatie daarvan.

Gelijkwaardigheid

- Homoseksualiteit en acceptatie daarvan.
- Het grondrecht dat iedereen gerespecteerd dient te worden, ondanks verschillen.
- Pesten en discriminatie.

Solidariteit

- Het grondrecht dat iedereen gerespecteerd dient te worden, ondanks verschillen.
- Pesten en discriminatie.
- De invloed van je omgeving op gedrag: gelden regels overal? Wat vindt je omgeving van jouw gedrag? Door wie laat je jouw gedrag beïnvloeden?
- Normen en waarden binnen jouw familie.

Het richt zich herkenbaar op het ontwikkelen van sociale en maatschappelijke competenties die de leerling in staat stellen deel uit te maken van en bij te dragen aan de pluriforme, democratische Nederlandse samenleving

In Kanjertraining oefenen leerlingen met verschillende sociale en maatschappelijke competenties die volgens Kanjertraining belangrijk zijn voor het sociale functioneren in de klas.

Basismateriaal

Denk aan:

- Communicatie: jezelf voorstellen, spreken over gevoelens, respectvol (aan)geven en ontvangen van feedback en grenzen, respectvol discussiëren en je mening geven met gebruik van argumenten, geven van complimenten, luisteren naar de ander, delen van gevoelens met iemand die je vertrouwt, interesse tonen in de ander.
- Groepsvorming: samenwerken, aansluiten bij de groep/erbij horen, uitgaan van het idee dat elk mens te vertrouwen wil zijn en het ondanks goede bedoelingen weleens misgaat in de interactie.
- Identiteit: leren kennen van jezelf en anderen, het hebben van verschillende perspectieven die naast elkaar kunnen bestaan, nadenken over wie jouw mening beïnvloedt, leren herkennen, benoemen en omgaan met emoties, jezelf zijn en je kwaliteiten en valkuilen leren herkennen, hoe zien anderen mij?
- Vriendschap: kritiek geven binnen vriendschappen, conflicten binnen vriendschappen, wat is vriendschap.
- Plagen en pesten: oplossen van problemen en conflicten, aangeven van grenzen, weerbaarheid.
- Digitale vaardigheden, juist op sociaal vlak. Weerbaarheid, privacy, veilig gedrag, cyberpesten.
- Het kennen en kunnen toepassen van de rechten van het kind en de universele rechten van de mens.
- Leren omgaan met geld.

Aanvullend materiaal

- Omgang met anderen en andersdenkenden.
- Zelfbeheersing.
- Meelopen.
- Het laten meedenken van een leerlingraad over een bepaald onderwerp.
- Om hulp vragen.
- Normen en waarden: verschillen hierin, omgang ermee, gesprek erover.

Het bijbrengen van kennis en respect voor verschillen (bijvoorbeeld godsdienst, levensovertuiging, politieke gezindheid, afkomst, geslacht, handicap of seksuele gerichtheid) en de waarde dat gelijke gevallen gelijk behandeld worden.

Basismateriaal

- Respectvol omgaan met meningsverschillen.
- Kennis over en respect voor verschillen in uiterlijk, eigenschappen, kwaliteiten, enzovoorts.
- Kennis over culturele verschillen: voorstellen, feest vieren.
- Respectvol omgaan met godsdienstige verschillen.
- Leren dat mensen vanuit een verschillend perspectief een verschillende mening kunnen hebben.
- Respectvol omgaan met verschillen in sociaaleconomische status.
- Kennis over het recht op gelijke behandeling, verschillende grondwettelijke vrijheden.

Aanvullend materiaal

- Gezinsamenstellingen, taakverdeling tussen ouders, hoe gedragen ouders zich en hoe gedragen hun kinderen zich.
- Verschillen in seksualiteit en hoe we hier respectvol mee om kunnen gaan.
- Het grondrecht dat andersdenkenden met respect behandeld worden.
- Je kwetsbaar opstellen en de emoties die hierbij kunnen komen kijken.
- Verschillende normen en waarden binnen één cultuur.

Het bevoegd gezag draagt zorg voor een schoolcultuur die in overeenstemming is met de waarden (...), creëert een omgeving waarin leerlingen worden gestimuleerd actief te oefenen met de omgang met en handelen naar deze waarden en draagt zorg voor een omgeving waarin leerlingen en personeel zich veilig en geaccepteerd weten, ongeacht de (...) verschillen.

Dit wetsartikel legt de verantwoordelijkheid voor een schoolcultuur die in overeenstemming is met de burgerschapswet neer bij het bevoegd gezag. Dit betekent dat een school die Kanjertraining doet niet direct voldoet aan dit artikel. Het is voor het bevoegd gezag met betrekking tot dit wetsartikel wel zinvol om Kanjertraining in te zetten op school, juist door de nadruk die binnen de Kanjertraining wordt gelegd op de positieve kracht van gezag, het actief

oefenen van vaardigheden en het voorbeeldgedrag dat personeel laat zien in een positieve, respectvolle houding ten opzichte van kinderen, ouders en elkaar. Het past in de visie van Kanjertraining dat Kanjertraining pas echt tot zijn recht komt als het is ingebed in de hele schoolcultuur en leidraad is in de omgang tussen alle betrokkenen. Hier wordt dan ook nadrukkelijk aandacht aan besteed tijdens het implementatietraject op scholen.

Aan welke onderwerpen zal er naast de materialen van de Kanjertraining nog aanvullend aandacht besteed moeten worden?

Uit de bovenstaande resultaten van de analyse van het lesmateriaal blijkt dat de Kanjertraining al heel veel onderwerpen en domeinen met betrekking tot burgerschap dekt. Uit de analyse blijkt ook welke onderwerpen minder belicht worden. Deze staan hieronder beschreven. Aangezien Kanjertraining continu in ontwikkeling is en jaarlijks wordt aangevuld, zal worden bekeken of aanvullend lesmateriaal kan worden ontwikkeld voor onderwerpen die nu nog minder belicht worden. Uiteraard voor zover dit mogelijk is en deze onderwerpen passen binnen de Kanjertraining.

Op het gebied van vrijheid en gelijkwaardigheid is er een beperkt aanbod in de methodiek Kanjertraining.

Bij het thema vrijheid wordt bijvoorbeeld de vrijheid van meningsuiting en van godsdienst besproken, maar andere vrijheden zoals vrijheid van vereniging of de vrijheid van vergadering en betoging komen niet aan bod, terwijl deze vrijheden net zo fundamenteel zijn voor de Nederlandse rechtstaat. Als het gaat om gelijkwaardigheid wordt in Kanjertraining het grondrecht dat iedereen, ondanks verschillen gerespecteerd wordt besproken. Echter, als het gaat om concrete voorbeelden gaat dit niet verder dan homoseksualiteit en godsdienstige verschillen. Thema's als de gelijkwaardigheid van mannen en vrouwen of de gelijkwaardigheid van verschillende rassen en van mensen met verschillende huidskleuren worden niet behandeld, terwijl dit wel grote thema's zijn in het actuele debat over democratische waarden en de Nederlandse cultuur.

Een ander gebied waar Kanjertraining het aanbod mist om aan te sluiten op de burgerschapswet, is het onderwerp 'kennis over en respect voor verschillen'.

Als het gaat om verschillen wordt er vanaf groep 1 t/m 8 nagedacht copingstrategieën en kwaliteiten van verschillende personen. Ook komen verschillen in godsdienstige overtuiging, geartheid en sociaal-economische status incidenteel aan bod. Echter, verschillen op het gebied van handicaps, diverse gezinsvormen, etniciteit en cultuur blijven onbesproken. Kanjertraining raadt scholen die gebruik maken van Kanjertraining aan om aanvullend materiaal bij deze thema's te zoeken om te voldoen aan de burgerschapswet.

Overzicht materiaal

Basismateriaal

Aanvullend materiaal

Lesthema's

In dit document zijn de lesthema's vanuit de Kanjertraining in een schema weergegeven. De thema's komen in meerdere lessen en op verschillende manieren aan bod. Er zijn doelen opgesteld die vallen onder een lesthema. Het overzicht van de lesdoelen is terug te vinden op KanVAS onder 'materiaal'-> 'implementatie/ borging' in het document 'Thema's en subdoelen'.

Voor kinderen is het belangrijk dat aan verschillende behoeften voldaan wordt om te komen tot groei. Dat kinderen stimulans, beloning of erkenning voelen voor hoe ze zich gedragen. Er blijkt daarbij een aantal basisbehoeften te zijn die in feite voor elk mens belangrijk zijn, namelijk: relatie, competentie, autonomie, status, zekerheid en eerlijkheid. In hoeverre voldaan moet worden aan deze behoeften is afhankelijk van de persoon en de situatie.

Gedrag krijgt vorm in relatie met anderen. Dat gedrag kan dus verschillen, afhankelijk van de samenstelling van de groep mensen. Daarbij willen we graag als Kanjertraining laten ervaren dat bij jezelf blijven ('de witte pet op hebben') in combinatie kan met verschillende andere petten (kwaliteiten) en dat het verliezen van die witte pet voelt als geen vertrouwen meer hebben en niet meer jezelf kunnen zijn. Je slaat dan door in gedrag naar je valkuilen die voor jezelf of anderen niet meer prettig zijn. Dus doe als jezelf met de witte pet op.

De thema's bij de Kanjertraining zijn onderverdeeld in vier groepen.

Thema's die aansluiten bij de behoeftes zijn dan bijvoorbeeld :

Persoonlijke ontwikkeling

- Zelfbeeld (competentie)
- Autonomie

Emotionele ontwikkeling

- Eerlijkheid
- Duidelijkheid (zekerheid)

Relationele ontwikkeling

- Rekening houden met elkaar (relatie)

Groepsontwikkeling

- Status en zelfwaardering (status)

Persoonlijke ontwikkeling

Autonomie	Opruimen				Les 1		Les 2, 4, 8 en 12	Les 1 en 9	Thuisles 1 bovenbouw		
Jezelf zijn	Het wc potje	Les 2 en 14	Les 1, 3, 8 en 14	Les 1	Les 1	Les 2	Les 1, 2 en 4	Les 1	<ul style="list-style-type: none"> • Max en seksualiteit • Thuisles onderbouw 	Opstartweek onderbouw, middenbouw, bovenbouw	
(verbaal) ruimte innemen		Les 5 en 12			Les 6	Les 4					
Coping (petten)	Mama moet weg	Les 4 en 14	Les 12	Les 6 en 7	Les 5	Les 2	les 1 en 8	Les 1		Startweek onderbouw, middenbouw, bovenbouw	
Gezond gedrag	<ul style="list-style-type: none"> • Wat eet jij? • Tandpoetsen 		Les 3 en 10		Les 1	Les 16	Les 15 en 16	Les 12	Max en gezond gedrag		
Uitdaging						Les 15		Les 11	<ul style="list-style-type: none"> • Max en de uitdaging • Thuisles 2 bovenbouw 		
Jezelf voorstellen		Les 1	Les 3		Les 2	Les 4	Les 1				
Zelfbeeld	Onzekerheid	Les 2	Les 6, 9, 11 en 14		Les 2	Les 3 en 12	Les 1	Les 1, 4 en 11	Thuisles 2 bovenbouw		<ul style="list-style-type: none"> • Onderbouw • Middenbouw • Bovenbouw
Zelfbeheersing	De zandbak						Les 12	Les 2, 8, 9 en 12			

Emotionele ontwikkeling

Emotionele ontwikkeling										
Emotieregulatie			Les 15 en 16	Les 13		Les 6		Les 2	Grote emoties	
Eerlijkheid			Les 12	Les 4, 10 en 12			Les 2, 9 en 11			
Gevoelens	<ul style="list-style-type: none"> • Het wc potje • Boos 	Les 1, 4, 5 en 13	Les 2, 5, 7 en 13	Les 2, 3, 4, 5, 7 en 12	Les 4	Les 5 en 6	Les 3, 8, 10 en 14	Les 3 en 7	<ul style="list-style-type: none"> • Grote emoties • Thuisles onderbouw 	
Gedachten	Onzekerheid		Les 2 en 5	Les 2, 3, 4, 5 en 12	Les 4	Les 7	Les 8 en 14	Les 3	<ul style="list-style-type: none"> • Thuisles 2 middenbouw • Max en de uitdaging 	
Eenzaamheid			Les 1		Les 11	Les 7 en 13				
Somberheid				Les 2 en 14	Les 11	Les 7 en 13				
Duidelijkheid			Les 6	Les 11				Les 2	Rust en structuur	Startweek onderbouw, middenbouw, bovenbouw
Verbondenheid			Les 4 en 15	Les 8			Les 14	Les 7	<ul style="list-style-type: none"> • Thuisles 1 middenbouw • Thuisles 2 bovenbouw 	Opstartweek onderbouw, middenbouw, bovenbouw

Relationele ontwikkeling

Belangstelling tonen	Elkaar leren kennen	Les 5 en 6	Les 2, 11 en 16	Les 1	Les 6	Les 9	Les 1 en 11	Les 3	Thuisles 1 bovenbouw	Startweek onderbouw, middenbouw, bovenbouw	
Normen en waarden			Les 4, 5 en 11	Les 10			Les 5 en 9	Les 10			
Rekening houden met elkaar			Les 5, 8 en 13	Les 11		Les 10	Les 5, 7 en 9	Les 6		Opstartweek onderbouw, middenbouw, bovenbouw	
Helpen	We helpen elkaar	Les 13 en 14				Les 10 en 15					
Feedback geven en ontvangen	We helpen elkaar	Les 3	Les 3 en 17	Les 8 en 15	Les 3	Les 3, 11 en 12	Les 3, 11 en 14	Les 4	Thuisles 2 middenbouw		<ul style="list-style-type: none"> • Onderbouw • Middenbouw • Bovenbouw
Meningsverschillen en conflicten			Les 9	Les 6, 9 en 15	Les 9 en 11	Les 1 en 14	Les 4, 6, 7, 12 en 14	Les 2 en 6	Thuisles 1 middenbouw		
Vriendschap	<ul style="list-style-type: none"> • Echte vrienden • Als vrienden naar doen 	Les 8	Les 12	Les 13, 14 en 15	Les 8	Les 11	Les 9 en 10	Les 7			
Grenzen aangeven	Plagen	Les 6 en 7	Les 6 en 7	Les 6, 9 en 11	Les 2	Les 8	Les 3, 6 en 7	Les 1 en 8	Week tegen pesten 2019, 2020, 2021	Startweek onderbouw, middenbouw, bovenbouw	

Groepsontwikkeling

Status en zelfwaardering						Les 13		Les 1 en 8		
Rust in de klas		Les 9							Rust en structuur	<ul style="list-style-type: none"> • Onderbouw • Middenbouw • Bovenbouw
Motor en benzinepomp		Les 9	Les 9 en 15		Les 2	Les 1	Les 1 en 12	Les 5		Startweek onderbouw, middenbouw, bovenbouw
Groepsdruk			Les 10 en 13			Les 8	Les 5 en 6	Les 4, 8 en 9		
Groepsgevoel		Les 2, 10 en 11	Les 1, 8, 14 en 17		Les 8	Les 9	Les 14	Les 3		Opstartweek onderbouw, middenbouw, bovenbouw <ul style="list-style-type: none"> • Onderbouw • Middenbouw • Bovenbouw
Samenwerken en samenspelen	<ul style="list-style-type: none"> • Samenwerken • Samen kleuren 	Les 7, 8, 10 en 12	Les 6, 7 en 9	Les 14	Les 3	Les 10		Les 4		<ul style="list-style-type: none"> • Onderbouw • Middenbouw • Bovenbouw
Plagen en pesten	<ul style="list-style-type: none"> • Plagen • Het gaat door 	Les 3	Les 7	Les 3	Les 3	Les 8			Week tegen pesten 2019, 2020, 2021	Startweek onderbouw, middenbouw, bovenbouw
Internet					Les 12, 13, 14 en 15	Les 14	Les 13	Les 5		
Respect			Les 4	Les 13	Les 8		Les 11	Les 5, 6 en 10	Max en seksualiteit	

Thema's en subdoelen

Binnen de Kanjertraining zijn de doelen gekoppeld aan een thema. Deze thema's zijn onder te verdelen in de volgende groepen:

- **Persoonlijke ontwikkeling**
- **Emotionele ontwikkeling**
- **Relationele ontwikkeling**
- **Groepsontwikkeling**

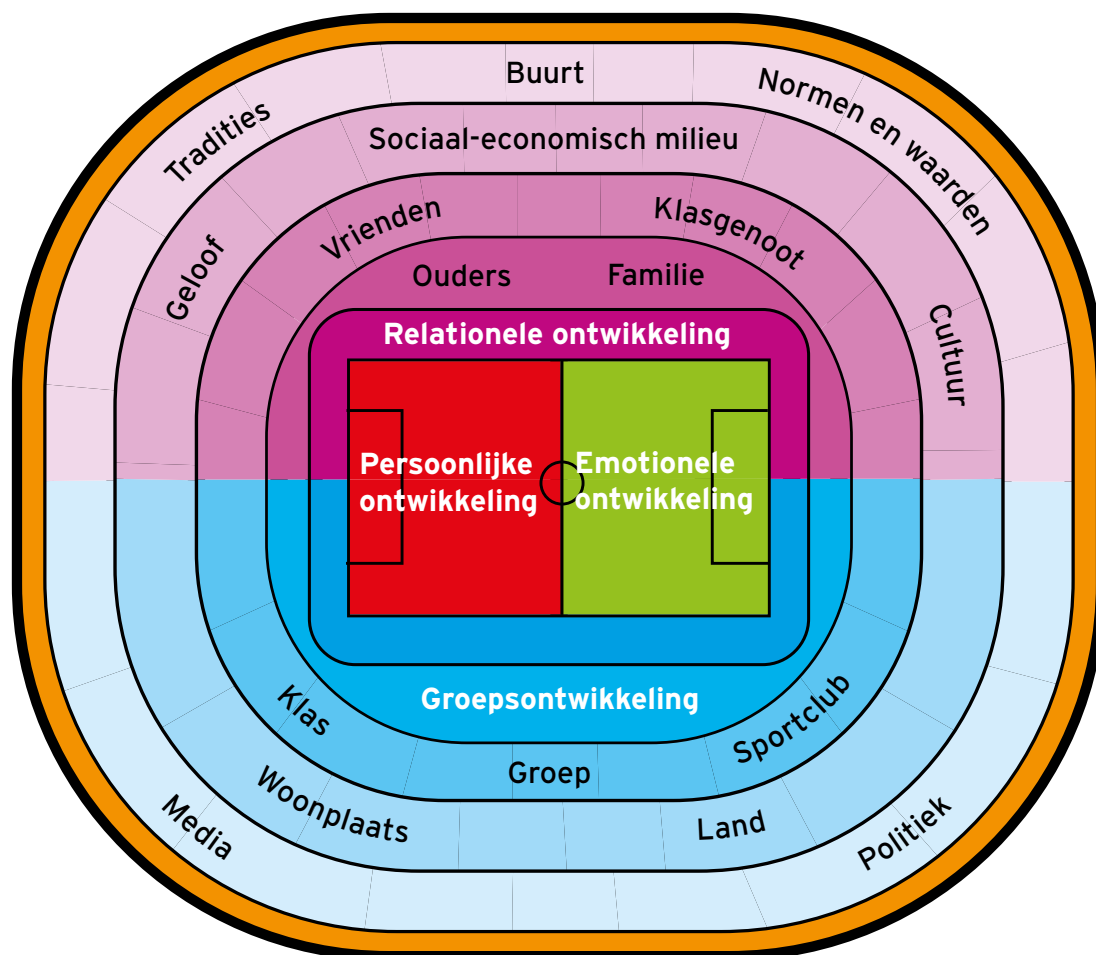
Overkoepelend bij deze groepen is thema:

Vertrouwen

In de beschrijving die volgt is per groepering te zien welke thema's daaronder vallen. Om je in de klas op een prettige manier voor jezelf en anderen te kunnen gedragen zijn er verschillende vaardigheden en is er verschillende kennis nodig.

Doelen die vallen onder persoonlijke en emotionele ontwikkeling zijn nodig om in relatie met anderen of groepsverband te kunnen ontwikkelen en omgekeerd. Subdoelen uit de thema's van de persoonlijke ontwikkeling zijn dus veelal gekoppeld met subdoelen uit andere ontwikkelingsgroepen. Deze koppelingen staan bij de doelen vermeld.

De beschreven subdoelen zijn vooral gericht op het kennen en kunnen maar bevatten ook doelen die gaan over motivatie en kennis van hebben.

De ontwikkeling is te zien in het stadion met alle aspecten die invloed hebben op jou als persoon. Het begint op het veld bij jezelf, de persoonlijke en emotionele ontwikkeling. Die gaan over de kennis en vaardigheden die je opdoet, het herkennen en benoemen van gevoelens.

Aan het veld, en dus verbonden aan jou als persoon, is de relationele ontwikkeling. Het stadion is verder

gevuld met alle groepen waar je bij hoort of deel van uitmaakt, de groepsontwikkeling. Je ouders, familie, vriendschappen en ook de cultuur, je geloof en je sociaal-economisch milieu hebben een grote invloed daarop. Daarbij hoort ook het omgaan met andere opvattingen, culturen, geloven van mensen die je binnen deze groepen tegen komt (klas, school, buurt, land).

Vertrouwen

- Je ervan bewust zijn dat bijna alle klasgenoten zich sociaal willen gedragen
- Gedrag van anderen niet-vijandig interpreteren: kijken met vertrouwen naar anderen
- Vertrouwen hebben in jezelf
- Vertrouwen hebben in anderen
- Vertrouwen hebben in een goede afloop/oplossing/afwikkeling
- Kunnen laten zien dat je een te vertrouwen persoon wilt zijn
- Weten hoe je je kunt gedragen als iemand die te vertrouwen is
- Weten dat mentaliteit invloed heeft op je gedrag: handelen vanuit de wereld van vertrouwen of de wereld van wantrouwen en angst (zie ook status en zelfwaardering en groepsdruk)
- Kunnen deelnemen aan oefeningen en spelvormen die een beroep doen op onderling vertrouwen

Persoonlijke ontwikkeling

Deze thema's zijn gericht op de ontwikkeling van zelfbewustzijn, identiteit, eigen kwaliteiten en mogelijkheden en het ontwikkelen van vaardigheden hierbij.

- Autonomie
- Jezelf zijn
- (verbaal) ruimte innemen
- Coping (petten)
- Gezond gedrag
- Uitdaging
- Jezelf voorstellen
- Zelfbeeld
- Zelfbeheersing

Emotionele ontwikkeling

Deze thema's zijn gericht op het bewust ervaren van en grip krijgen op emoties, gevoelens, gedachten en behoeften.

- Emotieregulatie
- Eerlijkheid
- Gevoelens
- Gedachten
- Eenzaamheid
- Somberheid
- Duidelijkheid
- Verbondenheid

Relationele ontwikkeling

Deze thema's zijn gericht op de verhouding van de leerling met anderen, vanuit het perspectief van de ander kunnen kijken op het kunnen ontwikkelen en in stand houden van positieve relaties met anderen.

- Belangstelling tonen
- Normen en waarden
- Rekening houden met elkaar
- Helpen
- Feedback geven en ontvangen
- Meningsverschillen en conflicten
- Vriendschap
- Grenzen aangeven

Groepsontwikkeling

Deze thema's zijn gericht op de (positieve) inbreng van de leerling in de groep en op het gedrag dat tot stand komt in relatie en interactie met anderen in een groep.

- Status en zelfwaardering
- Rust in de klas
- Motor en benzinepomp
- Groepsdruk
- Samenwerken en samenspelen
- Plagen en pesten
- Internet
- Respect
- Groepsgevoel

De thema's zijn ook uitgewerkt in een schema waarin te zien is in welke leskernen de thema's voorkomen. Deze is te vinden op KanVAS -> 'materiaal' -> 'implementatie/borging' -> 'schema lesthemas'

Autonomie

- Verantwoordelijkheid nemen in sociale situaties
- Je verantwoordelijk voelen voor sociale situaties en de sfeer in de klas, autonome keuzes kunnen maken
- Het gevoel hebben zelf te kunnen kiezen hoe je je gedraagt en je hier zelfverzekerd in voelen
- Je ervan bewust zijn dat je kunt kiezen hoe je je gedraagt en rekening willen houden met het gevoel van jezelf en de ander
- Je bewust zijn van jezelf en van je verlangens en behoeften
- Kunnen herkennen en benoemen wat je prettig vindt
- Kunnen herkennen en benoemen van je behoefte
- Grenzen kunnen aangeven (zie grenzen stellen)
- Je mening kunnen en durven geven (zie ook meningsverschillen en conflicten)
- Kunnen opkomen voor jezelf (zie verbaal ruimte innemen)

Jezelf zijn

- Kennis hebben en je bewust zijn van jezelf en de ander (zie ook zelfbeeld en eerlijkheid)
- Je gedragskwaliteiten en valkuilen in je gedrag kennen en inzicht hebben in de gevolgen hiervan voor anderen (zie ook coping (petten))
- Kunnen herkennen wat je een prettig gevoel geeft, en wat geen prettig gevoel geeft (zie gevoelens en grenzen aangeven)
- Kunnen herkennen van eigen gevoelens en daarnaar handelen (zie gevoelens)
- Je bewust zijn van je eigenheid en je daarnaar gedragen (zie ook autonomie)
- Trots zijn op wat jou juist jou maakt (zie ook jezelf zijn)
- Weten dat jij er mag er zijn en dat jouw mening er mag er zijn (zie ook meningsverschillen en conflicten)
- Je eigen gedrag kunnen overdenken

(verbaal) Ruimte innemen

- Jezelf kunnen presenteren (zie voorstellen)
- Leiding kunnen nemen
- Voor jezelf kunnen opkomen (zie grenzen stellen)
- Je bewust zijn van houding en stemgebruik (zie jezelf voorstellen)
- Duidelijk kunnen spreken en stevig staan (zie jezelf voorstellen)
- Oogcontact kunnen maken
- Verschil weten tussen 'leiding nemen' en 'de baas spelen'

Coping (petten)

- Kunnen omgaan met situaties die stress oproepen
- Kunnen herkennen wat effectieve en ineffectieve copingstrategieën zijn en welke kwaliteiten/valkuilen hierbij horen (met/zonder 'witte pet')
- Gedrag kunnen herkennen dat aansluit bij je karakter
- Je gedragskwaliteiten en valkuilen in je gedrag kennen en inzicht hebben in de gevolgen hiervan voor anderen (zie ook rekening houden met elkaar en groepsgevoel)
- Je eigen kwaliteiten kunnen inzetten in uiteenlopende sociale situaties (zie ook jezelf zijn)
- Je bewust zijn van eigen valkuilen en de bijbehorende kwaliteit kennen
- Verschillende manieren van reageren op een situatie kennen en kunnen toepassen in oefensituaties en in real-life situaties (zie ook emotieregulatie)
- Je bewust zijn van de invloed van je gedrag
- Kunnen nadenken over de gevolgen van je gedrag

Gezond gedrag

- Je bewust zijn van (eigen) voeding
- Weten wat gezonde voeding is
- Beseffen dat sporten en bewegen gezond is
- Weten wat goede lichaamsverzorging is (handen wassen, douchen)
- Functies van lichaamsverzorging kennen (sociaal en gezondheid)
- Tafelmanieren kennen
- Kennis hebben van verschillende vormen van verslaving

Uitdaging

- Je bewust zijn van wat je al beheerst
- Kunnen benoemen wat je graag zou willen leren
- Kunnen reflecteren
- Situaties opzoeken en uitproberen die nieuw voor je zijn
- Kunnen benoemen wat goed gaat
- Kunnen benoemen wat beter kan

Jezelf voorstellen

- Jezelf kunnen voorstellen
- Jezelf kunnen en durven presenteren
- Oogcontact kunnen en durven maken
- Je bewust zijn van eigen houding en stemgebruik
- Weten hoe je houding, stem en oogcontact gebruikt om jezelf te presenteren
- Stevig kunnen staan

Zelfbeeld

- Een reëel beeld hebben van hoe je in de groep ligt
- Een realistisch denkbeeld over jezelf hebben
- Kunnen inschatten hoe anderen jouw gedrag ervaren
- Weten wat je kwaliteiten, valkuilen en gevoeligheden zijn en hierop kunnen reflecteren (zie jezelf zijn en coping)
- (Op tijd) hulp kunnen zoeken in het omgaan met je kwaliteiten, valkuilen en gevoeligheden
- Je kwaliteiten kunnen benutten (zie ook jezelf zijn)

Zelfbeheersing

- Jezelf kunnen controleren
- Je emoties kunnen beheersen (zie emotieregulatie)
- Negatieve gedachten kunnen beheersen (zie gedachten en somberheid)
- Weten wat je triggers zijn om je zelfbeheersing te verliezen
- Zelfmanagement technieken (zoals verbale zelfspraak) kunnen toepassen
- Kunnen doorzetten in lastige situaties

Emotionele ontwikkeling

Emotieregulatie

- Gevoelens van jezelf en anderen kunnen herkennen en hiermee omgaan (zie ook gevoelens)
- Besef hebben van gebeurtenissen die emoties opwekken (zie gevoelens)
- Lichamelijke reacties bij emoties kunnen herkennen
- Kunnen omgaan met lastige gevoelens zoals teleurstelling
- Kunnen omgaan met frustraties
- Verschillende strategieën kunnen hanteren om met emoties, gedachten en gevoelens om te gaan (zie ook petten/coping)
- Jezelf kunnen kalmeren

Eerlijkheid

- Een realistisch zelfbeeld hebben (zie ook zelfbeeld)
- Een reëel beeld hebben van hoe je in de groep ligt
- Je mening kunnen geven zonder anderen te kwetsen (zie ook meningsverschillen en conflicten)
- Weten wat klikken is en dit bij jezelf herkennen
- Het verschil kennen tussen klikken en hulp vragen
- Weten wat roddelen is en dit bij jezelf herkennen
- Het verschil kennen tussen fantaseren en liegen (zie ook gedachten)
- Gedachten en gevoelens uit kunnen spreken (zie gedachten en gevoelens)
- Besef hebben van jezelf (zie zelfbeeld)
- Meidenvenijn (zie document Meidenvenijn en jongensstrijd)
- Situaties van stelen herkennen (zie ook normen en waarden)
- Je niet anders voordoen dan je werkelijk bent (zie ook jezelf zijn)
- Met vertrouwen kijken naar jezelf en de ander (zie ook vertrouwen)

Gevoelens

- Gevoelens bij een ander kunnen herkennen
- Eigen gevoelens kunnen herkennen en benoemen
- Taal hebben om gevoelens bespreekbaar te maken
- Kunnen aangeven of een gevoel fijn/niet fijn is
- De vier basisgevoelens kunnen herkennen en benoemen
- Woorden hebben voor complexe gevoelens
- Woorden hebben om nuances in gevoelens aan te geven
- Gevoelens bij een ander kunnen herkennen (zie rekening houden met elkaar)
- Rekening kunnen houden met de gevoelens van een ander (zie rekening houden met elkaar)
- Je kunnen inleven in de gevoelens van een ander vanuit zijn/haar perspectief (zie rekening houden met elkaar)
- Gevoelens kunnen bespreken
- Besef hebben van gebeurtenissen die gevoelens opwekken
- Kunnen omgaan met vervelende gevoelens (zie ook emotieregulatie)
- Kunnen reguleren van gevoelens (zie ook emotieregulatie)
- Weten wat verliefdheid is en verliefde gevoelens kunnen herkennen
- Weten dat er verschillende relatievormen bestaan en hier respectvol mee omgaan (zie ook respect)

Gedachten

- Kunnen herkennen wanneer je aan het piekeren bent
- Verschil kennen tussen fantaseren en liegen
- Filosofische gesprekken kunnen voeren
- Ervaren dat er verschillende gedachten kunnen zijn over een opvatting (zie ook normen en waarden)
- Je bewust zijn/worden van gedachten
- Kunnen verwoorden/uitspreken van gedachten
- Gedachten kunnen delen, weten dat je er niet alleen voor staat en dat je naar iemand toe kunt gaan die je vertrouwt (zie vertrouwen, verbondenheid, eenzaamheid en somberheid)
- Gedachten kunnen delen, zodat je je laat begrijpen door een ander
- Kunnen omgaan met negatieve gedachten (zie zelfbeheersing en somberheid)

Eenzaamheid

- Kunnen herkennen van het gevoel buitengesloten te zijn/er niet bij te horen (zie ook groepsgevoel)
- Kunnen herkennen van gevoelens van eenzaamheid
- Weten dat je niet moet piekeren in je eentje, maar kunt praten met iemand die je vertrouwt (zie vertrouwen, gedachten en somberheid)
- Je bewust zijn van gevoelens van eenzaamheid bij anderen in je omgeving
- Activiteiten ondernemen en gemotiveerd zijn om gevoelens van eenzaamheid bij anderen in je omgeving te verkleinen

Somberheid

- Weten wat het verschil is tussen depressie en sombere gevoelens
- Weten dat iedereen weleens last heeft van sombere gevoelens
- Kunnen herkennen van gevoelens van eenzaamheid (zie eenzaamheid)
- Kunnen omgaan met negatieve gedachten (zie ook zelfbeheersing en gedachten)
- Weten hoe en met wie je zorgen kunt delen als je je somber voelt (zie ook verbondenheid)

Duidelijkheid

- Je kunnen houden aan gemaakte regels en afspraken
- Beseffen dat er mensen zijn die de leiding hebben over groepen mensen
- Kennis hebben van de organisatie van de school
- Kennis hebben van de (Nederlandse) samenleving (zie ook normen en waarden)
- Kunnen inschatten hoe een situatie zal verlopen
- Jezelf weten voor te bereiden op nieuwe situaties, zoals de volgende groep of voorgezet onderwijs
- Je bewust zijn van je eigen behoefte en deze kunnen aangeven (zie grenzen aangeven en groepsgevoel)
- Kunnen benoemen wat je vanuit je eigen behoefte nodig hebt

Verbondenheid

- Ervaren dat je er niet alleen voor staat (zie ook groepsgevoel)
- Rekening houden met gevoelens en gedachten van anderen (zie ook samenwerken en samenspelen)
- Elkaar kennen (zie belangstelling tonen/vragen stellen)
- Ervaren dat anderen om je geven en je waarderen
- Geven om anderen en anderen waarderen
- Met elkaar kunnen delen van moeilijke gebeurtenissen in de klas zoals ziekte en overlijden

Relationele ontwikkeling

Belangstelling tonen

- Een gesprek kunnen voeren met een ander
- Verschillende (soorten) vragen kunnen stellen
- Weten hoe je door vragen stellen belangstelling kunt tonen
- Weten dat je er energie in moet steken om elkaar beter te leren kennen
- Gemotiveerd zijn om een ander beter te leren kennen en hier energie in willen steken
- Een goede luisterhouding kunnen aannemen
- Je bewust zijn van de signalen die je geeft bij het luisteren
- Je aandacht kunnen richten op je gesprekspartner
- Eigen behoefte aan praten kunnen onderdrukken tijdens het luisteren
- Luistertechnieken kunnen gebruiken (doorvragen, samenvatten)

Rekening houden met elkaar

- Kennis hebben en je bewust zijn van jezelf en de ander (zie ook jezelf zijn)
- Kunnen kijken vanuit (het perspectief van) de ander
- Kunnen herkennen en benoemen van gevoelens bij jezelf en de ander (zie ook gevoelens)
- Je in kunnen leven in (de gevoelens van) de ander (zie ook gevoelens)
- Empathisch zijn, je kunnen inleven in wat de ander voelt vanuit zijn perspectief, voelen wat de ander voelt
- Eigen gedrag kunnen afstemmen op de ander
- Non verbaal gedrag kunnen herkennen en daarop eigen gedrag afstemmen
- Je bewust zijn dat je onderdeel van een groep bent (zie ook groepsgevoel)
- Respect hebben voor elkaar (zie ook respect)
- Weten dat er verschillen zijn tussen mensen (zie ook normen en waarden)
- Verschillen tussen mensen erkennen en kunnen waarderen (zie ook respect)
- Je gedragskwaliteiten en valkuilen in je gedrag kennen en inzicht hebben in de gevolgen hiervan voor anderen (zie ook coping en rekening houden met elkaar)

Normen en waarden

- Kunnen kijken vanuit verschillende perspectieven (zie rekening houden met elkaar)
- Je bewust zijn van je eigen (culturele) perspectief
- Kennis hebben van overeenkomsten en verschillen in (culturele) vieringen (zoals verjaardagen, geboorte, religieuze feesten) en deze overeenkomsten en verschillen kunnen waarderen (zie ook respect)
- Kunnen omgaan met gezag, gezag respecteren
- De beginselen van de Nederlandse rechtstaat en democratie respecteren
- Kennis hebben van de organisatie van de samenleving

Helpen

- Een situatie waarin hulp nodig is kunnen herkennen
- Je verantwoordelijk voelen voor hulp aan een ander
- Op een gepaste manier kunnen helpen
- Kunnen helpen zonder de ander te overrulen
- Zelf om hulp kunnen vragen (zie ook jezelf zijn en autonomie)
- Hulp kunnen aanvaarden

Feedback geven en ontvangen

- Goed denken over jezelf en de ander, met vertrouwen kijken naar elkaar.
- Complimenten kunnen geven en ontvangen
- Weten wat een goed compliment is
- Kritisch kunnen kijken naar jezelf
- Weten wat opbouwende feedback (een tip) is
- Feedback kunnen geven
- Feedback kunnen ontvangen
- Je mening kunnen geven zonder anderen te kwetsen (zie ook mening geven en eerlijk zijn)
- Respectvol blijven naar jezelf en de ander, ook wanneer je feedback hebt voor de ander of een ander jou feedback geeft

Meningsverschillen en conflicten

- Beheersen van verschillende conflictoplossingsstrategieën om zo pesten en andere conflicten te voorkomen of te verminderen (zie ook plagen/pesten, grenzen aangeven)
- Constructief een meningsverschil uit kunnen praten
- Weten dat ruzie normaal is en erbij hoort
- Oplossingsgericht willen zijn
- Ruzie willen oplossen
- Weten hoe je ruzies kunt oplossen
- Het verschil weten tussen plagen/pesten/ruzie maken (zie ook plagen/pesten)
- Kunnen kijken vanuit het perspectief van de ander (zie rekening houden met elkaar)
- Je kunnen verplaatsen in het gevoel van de ander (zie rekening houden met elkaar, gevoelens)
- Kunnen omgaan met schuldgevoel
- Excuses kunnen maken
- Meidenvenijn (zie document Meidenvenijn en jongensstrijd)
- Conflicten kunnen oplossen m.b.v. mediation
- Je mening kunnen geven zonder anderen te kwetsen
- Weten dat jij er mag er zijn en dat jouw mening er mag er zijn
- Op een nette manier aangeven wat je ergens van vindt
- Ervaren dat je belangrijk bent (zie ook status en zelfwaardering)
- Je mening kunnen geven met respect voor jezelf en de ander
- Weten dat er meerdere waarheden kunnen zijn, afhankelijk van het perspectief op jezelf en de wereld (zie ook normen en waarden)

Vriendschap

- Vriendschappen kunnen aangaan
- Vriendschappen kunnen onderhouden
- Beseffen dat je in goede vriendschappen het beste in elkaar naar boven brengt (zie ook motor en benzine)
- Erkennen dat vrienden niet altijd dezelfde mening hoeven te delen (zie ook mening geven)
- Afstand kunnen nemen van ongezonde of onplezierige vriendschap
- Weten dat je niet met iedereen bevriend kunt zijn
- Binnen vriendschap jezelf kunnen blijven
- Grens weten tussen eigenheid en loyaliteit in vriendschap

Grenzen aangeven

- Kunnen herkennen wat je een prettig gevoel geeft, en wat geen prettig gevoel is (zie jezelf zijn en gevoelens)
- Beheersen van verschillende conflictoplossingsstrategieën om zo pesten en andere conflicten te voorkomen of te verminderen (zie ook plagen/pesten, goed maken)
- Kunnen zeggen wanneer iets niet prettig is
- Weten wat je kunt doen wanneer vervelend gedrag doorgaat en ook zo kunnen handelen
- Weten hoe je kunt handelen bij plagen en pesten (zie plagen en pesten)

Status en zelfwaardering

- Ervaren dat je belangrijk bent
- Je bewust zijn van je aandeel in een groep (zie groepsdruk)
- Weten wat jij (positief) kunt bijdragen aan de groepsinteractie: je hebt een aandeel in de groep en wat kun je daaraan bijdragen?
- Het verschil weten tussen status in de wereld van vertrouwen en status in de wereld van wantrouwen en angst (macht)
- Je bewust zijn van gezags- en machtsverhoudingen in de groep, school en samenleving (zie ook duidelijkheid)

Groepsgevoel

- Je ervan bewust zijn dat bijna alle klasgenoten zich sociaal willen gedragen
- Gedrag van anderen als niet-vijandig interpreteren: kijken met vertrouwen naar anderen
- Verantwoordelijkheid nemen in sociale situaties
- Je verantwoordelijk voelen voor sociale situaties en de sfeer in de klas
- Gemotiveerd zijn om je sociaal te gedragen
- Je ervan bewust zijn dat je kunt kiezen hoe je je gedraagt en rekening willen houden met het gevoel van jezelf en de ander.
- Je bewust zijn dat je onderdeel bent van een groep (zie ook status en zelfwaardering, rekening houden met elkaar)
- Elkaar kennen
- Saamhorigheid ervaren (zie ook respect)
- Een ander het gevoel kunnen geven erbij te horen
- Je kunnen inleven in het gevoel 'zich buiten-gesloten voelen'
- Weten dat je niet met iedereen vrienden hoeft te zijn (zie vriendschappen)
- Weten dat je erbij hoort, ook als je niet met iedereen vrienden bent
- Respect houden voor elkaar, ook al ben je elkaars type niet (zie ook anders zijn en respect)
- Kunnen vragen of je mee mag doen
- Je gedrag kwaliteiten en valkuilen in je gedrag kennen en inzicht hebben in de gevolgen hiervan voor de groep (zie ook coping en rekening houden met elkaar)
- Weten hoe je op een fijne manier groepsactiviteiten kunt ondernemen, zoals een schoolreisje of een uitje maken
- Weten wat integratie is (zie ook respect)

Rust in de klas

- Structuur ervaren
- Kunnen werken in rust
- Rekening kunnen houden met een ander (zie ook rekening houden met elkaar)
- Weten waar je aan toe bent, kunnen inschatten van de situatie (zie ook duidelijkheid)
- Je bewust zijn van de rust die je lichaam en geest nodig hebben
- Kunnen deelnemen aan spelvormen die aansluiten bij de behoefte aan bewegen en die concentratie geven

Groepsdruk

- Je bewust zijn van het effect van aandacht geven, lachen ('benzine geven') op het gedrag van klasgenoten en je hierop willen laten aansturen
- Je ervan bewust zijn dat je kunt kiezen hoe je je gedraagt en rekening willen houden met het gevoel van jezelf en de ander
- Je bewust zijn van gezags- en machtsverhoudingen in de groep, school en samenleving en je bewust zijn bij wie jij je bij aansluit in een groep (zie ook status en zelfwaardering)
- Je mening kunnen en durven geven onder sociale druk (zie ook autonomie en mening geven)
- Je grenzen kunnen aangeven onder sociale druk
- Kunnen opkomen voor jezelf onder sociale druk
- Je bewust zijn van je aandeel in de groep (zie groepsgevoel)
- In sociale situaties dader- en slachtofferrollen kunnen herkennen en zonder oordeel bespreekbaar maken
- Eigen keuzes kunnen maken (zie autonomie)

Samenwerken en samenspelen

- Eigen gedrag kunnen afstemmen op de ander (zie ook rekening houden met elkaar)
- Je kunnen houden aan afgesproken regels (zie ook eerlijkheid)
- Leiding kunnen geven en leiding kunnen aanvaarden (zie duidelijkheid)
- Het verschil weten tussen 'leiding nemen' en 'de baas spelen' (zie ook (verbaal) ruimte innemen)
- Hulp kunnen geven en hulp kunnen aanvaarden (zie ook helpen)
- Kunnen vragen of je mee mag doen
- Duidelijk kunnen spreken en stevig staan (zie verbaal ruimte innemen en jezelf voorstellen)
- Oogcontact kunnen maken
- Kunnen deelnemen aan spelvormen en oefeningen die een beroep doen op samenwerken en samenspelen

Plagen en pesten

- Kunnen herkennen wat je blij maakt en wat je een onprettig gevoel geeft (zie ook jezelf zijn, gevoelens, grenzen aangeven en meningsverschillen en conflicten)
- Je grenzen aan kunnen geven (zie grenzen aangeven)
- Jezelf krachtig kunnen presenteren, gebruik makend van houding, stem en oogcontact (zie ruimte innemen en jezelf voorstellen)
- Het verschil weten tussen jezelf krachtig presenteren en té krachtig reageren (leidertaal kunnen spreken vanuit de wereld van vertrouwen)
- Weten wat je kunt zeggen/doen wanneer iemand iets onaardigs zegt of doet
- Kunnen handelen in situaties waarin je grens wordt overschreden
- Weten wat je moet doen wanneer iemand doorgaat met naar gedrag
- Weten dat je moet weglopen en met een maatje wat anders gaan doen wanneer iemand doorgaat met naar gedrag
- Weten dat je gezag op moet zoeken als naar gedrag niet stopt, nadat je er iets van hebt gezegd en erbij weg bent gelopen
- Kunnen handelen in een situatie waarbij iemand doorgaat met naar gedrag in oefensituaties (oefenplaten) en in real-life situaties
- Conflicten kunnen oplossen (zie ook meningsverschillen en conflicten)

Internet

- Weten hoe je op een prettige manier met elkaar omgaat op sociale media
- Inzicht hebben in hoe je je wel en niet hoort te gedragen op internet
- Je bewust zijn van de impact van sociale media
- Weten hoe je je online veilig kunt gedragen
- Weten wat je moet doen wanneer iemand iets onaardigs zegt of doet op sociale media
- Kunnen handelen in situaties waarin je grens wordt overschreden op sociale media
- Weten wat je moet doen wanneer iemand doorgaat met naar gedrag op sociale media
- Kunnen omgaan met sociale druk op social media
- Eigen keuzes kunnen maken (zie autonomie)
- Weten hoe je omgaat cyberpesten (zie ook plagen/pesten)
- Weten hoe je misbruik op internet kunt melden

Respect

- Uitgaan van gelijkwaardigheid van mensen
- Zonder oordeel kunnen spreken over de ander (zie ook gedachten)
- De ander als waardevol ervaren
- Verschillen tussen mensen als waardevol ervaren
- Waardering hebben voor de eigenheid van jezelf en de ander (zie ook jezelf zijn)
- Rekening kunnen houden met de ander (zie rekening houden met elkaar)
- Kunnen kijken vanuit verschillende perspectieven
- Weten wat er bedoeld wordt met discriminatie en gelijkheid in de samenleving
- Discriminatie herkennen (herkennen dat je mening is gebaseerd op stereotypen en vooroordelen)
- Verschil in seksuele voorkeur respecteren
- Verschil in religie respecteren
- Verschil in sociale achtergrond respecteren
- Ervaren dat mensen verschillende talen spreken

Motor en benzinepomp

- Verantwoordelijkheid nemen in sociale situaties
- Je verantwoordelijk voelen voor sociale situaties en de sfeer in de klas, autonome keuzes kunnen maken
- Het gevoel hebben zelf te kunnen kiezen hoe je je gedraagt en je hier zelfverzekerd in voelen
- Je bewust zijn van het effect van aandacht geven, lachen ('benzine geven') op het gedrag van klasgenoten en je hierop willen laten aansturen
- Je bewust zijn van negatieve en positieve benzine en het effect van beide op de groep (zie ook groepsgevoel)
- Vormen van benzine geven kunnen herkennen (oogcontact, meelachen, aanmoedigen)
- Gedrag waarmee negatieve benzine wordt gegeven willen en kunnen stoppen
- Het verschil kennen tussen grappig zijn en te grappig willen doen
- Clownesk gedrag ten koste van jezelf of de ander kunnen herkennen en kunnen/willen stoppen (zie ook zelfbeheersing)
- Aan de hand van de smileyposter het principe van motor en benzinepomp kunnen herkennen in sociale situaties
- Situaties van na-apen en meelopen kunnen herkennen (zie ook vriendschap)

Kanjertraining

Methodeanalyse op inhoudelijke en didactische aspecten van burgerschapsvorming

DEEL I. ALGEMENE GEGEVENS

Titel Kanjertraining
Auteur Lilian Vliek
Uitgever Databank Effectieve Jeugdinterventies, Almere, Instituut voor Kanjertrainingen
Jaar van uitgave 2013
Korte omschrijving Kanjertrainingen zijn bestemd voor kinderen met gedragsproblemen, problemen in de sociaal-emotionele ontwikkeling of opvoedingsproblemen én hun ouders. Daarnaast is Kanjertraining ook inzetbaar als anti-pestprogramma. Het materiaal bestaat uit: docentenhandleidingen voor het basisonderwijs en het voortgezet onderwijs, voorleesboeken en werkboeken, digibord materiaal horend bij alle werkboeken, spelletjes, posters en een informatiefolder voor ouders. Daarnaast er een website Sportkanjers .
Geanalyseerde onderdelen Docentenhandleidingen en leerlingenmaterialen voor het basisonderwijs en het voortgezet onderwijs.
Uitgangspunten en doelstellingen van de methode Doel: "De Kanjertraining heeft tot doel sociale problemen zoals pesten, conflicten, uitsluiting en sociaal teruggetrokken gedrag te voorkomen of te verminderen en het welbevinden te vergroten bij kinderen en jongeren. Om deze doelen te bereiken wordt in de training gewerkt aan vier voorwaardelijke doelen: 1 Kennis: kinderen hebben kennis en inzicht in gedrag en de gevolgen hiervan voor de ander. 2 Vaardigheden: kinderen hebben meer sociale vaardigheden en minder meeloopgedrag. 3 Motivatie: kinderen zijn meer gemotiveerd om zich sociaal te gedragen. 4 Verantwoordelijkheidsbesef: kinderen zijn zich bewust dat je kunt kiezen hoe je je gedraagt en ervaren hierin meer zelfvertrouwen. In het onderwijs heeft bovenstaande tot doel een veilige sfeer in de klas en op school te creëren." Aanpak: "De Kanjertraining wordt schoolbreed ingezet en bevat lessen die wekelijks of om de week gegeven kunnen worden. De aanpak van de Kanjertraining komt ook tot uiting in leerkrachtgedrag, schoolbeleid en ouderparticipatie. Op psychologenpraktijken wordt de training gegeven in tien lessen van 1,5 uur aan groepen kinderen met hun ouders."
Korte beschrijving van visie op burgerschapsvorming De methode geeft in de handleidingen aan in welke onderdelen van de 'Wet Actief Burgerschap en Sociale Integratie' de verschillende Kanjerboeken als geheel volledig voldoen aan onderdelen van deze wet." Uit de analysesresultaten blijkt dat 'Kanjertraining' aandacht besteedt aan de drie kernconcepten (democratie, participatie en identiteit) van actief burgerschap en sociale integratie. Het kernconcept 'democratie' krijgt echter de minste aandacht.

DEEL II: INHOUDELIJKE ASPECTEN

Democratie

Democratische rechtstaat Bij de analyse van het hoofdthema democratische rechtsstaat is onderzoek gedaan naar de volgende thema's: <i>parlementaire democratie, landsbestuur, gemeentelijk bestuur en internationale samenwerking</i> . Er blijkt geen aandacht te zijn voor het thema <i>parlementaire democratie</i> , waarbij specifiek gelet is op de onderwerpen 'stemrecht', 'verkiezingen', 'politieke partijen' en 'scheiding van kerk en staat'. Er is eveneens geen aandacht voor het thema <i>landsbestuur</i> . Onderwerpen als 'regering' en 'Eerste en Tweede Kamer' komen niet aan de orde. Ook is er geen aandacht voor het <i>gemeentelijk bestuur</i> , noch voor <i>internationale samenwerking</i> . Bij dat laatste thema is gekeken naar onderwerpen als 'Europese Unie' en 'Verenigde Naties'.
Democratische basiswaarden Bij democratische basiswaarden is gekeken naar thema's als <i>gelijkwaardigheid</i> en <i>vrijheid van meningsuiting</i> . Wat betreft <i>gelijkwaardigheid</i> is er aandacht voor 'Artikel 1 van de Grondwet' en voor het 'verbod op discriminatie en antisemitisme'. Zie bijvoorbeeld Handleiding Kanjertraining Basisonderwijs, p. 7. Hier staat op eenvoudige wijze de Nederlandse grondwet weergegeven. Artikel 1 tot met 10 staan daar vermeld. Geconstateerd is dat er veel aandacht is voor het thema <i>vrijheid van meningsuiting</i> . Dat blijkt onder andere uit het benoemen van de artikelen 5, 7 en 9 van de Grondwet in 'Handleiding Kanjertraining Basisonderwijs, p. 7'.

Rechten en plichten

Bij **rechten en plichten** is gekeken naar de thema's *wetten en verklaringen* en *kinderrechten*. Vastgesteld is dat er aandacht is voor *wetten en verklaringen*, met name voor de onderwerpen 'wetten' en 'Grondwet'. Er is echter geen aandacht voor de onderwerpen 'Universele Verklaring voor de Rechten van de mens' en 'Rechten van het Kind (genoemd als term)'. Ook het thema *kinderrechten* komt aan bod. Er is gekeken naar de onderwerpen 'bescherming van het kind', 'recht op bestaanszekerheid', 'recht op onderwijs', 'verbod op kinderarbeid', 'recht op een naam en nationaliteit' en 'recht op deelname aan het maatschappelijke en culturele leven'.

Participatie

Verantwoordelijkheid

Met betrekking tot **verantwoordelijkheid** is er aandacht voor het thema *solidariteit* en dan vooral voor de onderwerpen 'inzetten voor algemeen belang' en 'opkomen voor (on)rechtvaardigheid'.

Communicatie

Bij de analyse van het hoofdthema **communicatie** is gelet op de thema's *vormen van communicatie* en *pesten*. Beide aspecten krijgen veel aandacht. Bij het thema *vormen van communicatie* gaat het in Kanjertraining om de onderwerpen 'verbale- en non-verbale communicatie', 'positieve- en negatieve communicatiedoelen' en 'verschillende vormen van communiceren'. Onderwerpen die bij het thema *pesten* aan bod komen zijn: 'vormen van pesten' en 'verschil tussen pesten en plagen'. In 'Leskernen groep 4, Max en de klas plus het werkboek, les 6, p. 22' gaat het over: gevoelswoorden, ik voel me gehoord, gezien, begrepen, afgewezen, aanvaard. Ook komen verschillende soorten conflicten aan de orde: bijvoorbeeld dagelijkse pesterijen, irritaties.

Participatie

Er is aandacht voor het thema *participatie in de samenleving*, en dan vooral voor het onderwerp 'publiek debat'. Het onderwerp 'inspraak en medezeggenschap' krijgt echter geen aandacht.

Identiteit

Wie ben ik?

Voor wat betreft het hoofdthema **wie ben ik** is vooral gekeken naar de thema's *zelfbeeld*, *zelfwaardering*, *de eigen achtergrond* en *identiteit*. Vastgesteld is dat er veel aandacht is voor het thema *zelfbeeld*, net als voor de thema's *zelfwaardering* en *eigen achtergrond*. Een voorbeeld van *zelfwaardering* staat in 'Leskernen groep 3, Max en de Vogel, les 3, p. 22'. Een verwijzing naar het thema *eigen achtergrond* staat in de leskernen van alle Kanjerboeken. De lessen zijn zo ontwikkeld dat ouders hierbij aanwezig kunnen zijn. Er is geen aandacht voor het thema *identiteit*.

Geestelijke stromingen

Er is aandacht voor het thema *geloof en spiritualiteit*, maar niet gezien vanuit de onderwerpen 'vrijheid van godsdienst' of 'symboliek, rituelen'. Voor het thema *geestelijke stromingen* is eveneens aandacht, vooral voor de verschillende godsdiensten zoals het christendom, de islam, het Jodendom, het boeddhisme en het hindoeïsme. Er is geen aandacht voor het humanisme.

Multiculturele samenleving

Wat betreft het hoofdthema **multiculturele samenleving** is gekeken naar de thema's *diversiteit*, *etnische groepen in de samenleving* en *nationale identiteit*. *Diversiteit* krijgt geen aandacht. Daarbij is gescreend op de onderwerpen 'migratie, migranten', 'allochtonen, autochtonen', 'veranderingen in de bevolkingssamenstelling onder invloed van migratie' en 'integratie en culturele identiteit'. Er is wel veel aandacht voor het thema *etnische groepen in de samenleving*, met als onderwerpen 'culturele gewoonten en gebruiken', 'culturele feesten' en 'uitingen van culturen en religies in ons straatbeeld'. Het thema *nationale identiteit* met als onderwerpen 'Koningsdag, volkslied', '4/5 mei' en 'monumenten' komt niet aan bod.

Respect voor diversiteit

Het hoofdthema **respect en diversiteit** is vanuit de thema's *waarden en normen*, *ik en de ander*, *tolerantie* en *seksuele diversiteit* benaderd. Vastgesteld is dat er veel aandacht is voor het thema *waarden en normen*. In 'Leskernen groep 8, WB. deel 3, les 5, p. 24' krijgen leerlingen inzicht in de straatcultuur en cultuur van wederzijds respect. Hoe wordt een ruzie opgelost in de verschillende culturen? Wat kunnen we van elkaar leren? Tevens blijkt dat er veel aandacht is voor het thema *ik en de ander*. In 'Leskernen groep 7, WB. deel 2, les 6, p. 23' leren leerlingen kritisch na te denken en verantwoordelijkheid te nemen voor het eigen doen en laten.

Ook onderwerpen rondom het thema *tolerantie komen* aan bod. In 'Leskernen groep 8, WB deel 3, les 2, p. 12' gaat het over 'De klas en ik'. Hoe ga je om met naar gedrag als je lastig wordt gevallen? Conflictbeheersing. Leerlingen geven hun mening over school en beoordelen zichzelf. Durf jij je eigen mening te geven?
Aan het thema *seksuele diversiteit* wordt veel aandacht besteed. De lessenreeks 'Max en seksualiteit' is beschikbaar met als onderwerp 'Anders zijn'. Verder gaat het bij dit thema over hoe Marokkaanse jongeren staan tegenover homo's en homogeweld. Daarbij komt ook een moslimspreker aan het woord.

DEEL III: DIDACTISCHE ASPECTEN

De meeste opdrachten zijn gebaseerd op sociale integratie en actief burgerschap. Het kernconcept democratie komt minder aan de orde, maar thema's als participatie en identiteit krijgen wel de nodige aandacht.

Er is veel aandacht voor de didactische aspecten kritische meningsvorming, respectvol communiceren en samenwerken met elkaar, verkennen van de eigen identiteit, kritische reflecteren op zichzelf en op anderen.

Leerlingen worden uitgenodigd tot **kritische meningsvorming** onder andere door te discussiëren. Uit de analyse blijkt dat er geen aandacht is voor het verzamelen van informatie en het lezen en volgen van media, en dus ook niet voor het beoordelen van informatie via deze media, maar het internet komt wel aan de orde. Er is veel aandacht voor het vormen van een eigen mening en voor discussiëren, waarbij gebruik gemaakt wordt van argumenteren om een eigen standpunt te verdedigen.

Veel activiteiten nodigen leerlingen uit tot **respectvolle communicatie**. Zo is er ruim aandacht voor het delen van eigen gevoelens en ervaringen, het verplaatsen in de ander en het aangaan van een dialoog. Bij het onderdeel dialoog aangaan, blijkt dat leerlingen reflecteren op eigen opvattingen en leren omgaan met kritiek.

Leerlingen worden uitgenodigd tot **respectvol samenwerken**. Zo is er veel aandacht voor het samenspelen en samenwerken, ook in gemengde groepen. Daarbij wordt leerlingen geleerd overeenkomsten en verschillen tussen mensen te zien en te waarderen, en te zorgen voor een positieve werkrelatie en een goed gespreksklimaat. Bij dit alles reflecteren ze veelvuldig op hun eigen gedrag en dat van anderen.

Er zijn veel activiteiten die gericht zijn op persoonlijke identificatie en **verkennen van de eigen identiteit** en leefwereld en achtergronden van leerlingen. Wat betreft identiteit gaat het daarbij vooral om voorkeuren, opvattingen, capaciteiten, mogelijkheden en beperkingen van leerlingen.

Door specifieke activiteiten worden leerlingen uitgenodigd tot **kritische reflectie**, zo is er veel aandacht voor reflectie op eigen gedrag en reflectie op het gedrag en leven van anderen. Reflectie op de rol van mensen- en kinderrechten in het dagelijks leven en reflectie op vormen van discriminatie in het dagelijks leven krijgen echter geen aandacht.

Leerlingen worden middels een groot aantal activiteiten uitgenodigd tot **discussie**. Er is aandacht is voor het formuleren van argumenten, het verdedigen van een eigen standpunt in een discussie, het begrijpen en weergeven van standpunten van anderen, het bieden van ruimte voor standpunten van anderen en, waar nodig, het bijstellen van het eigen standpunt.

Er zijn activiteiten die gericht zijn op het **behartigen van belangen** van anderen, zoals het opkomen voor anderen, maar er is geen aandacht voor het verwoorden van de standpunten van een groep, het werven van medestanders of voor onderhandelen.

Wat betreft het uitnodigen van leerlingen tot het **hanteren van conflicten**, is er veel aandacht voor het benoemen en bespreekbaar maken van problemen in de klas, het aandragen van oplossingen, het bijdragen van een goed gespreksklimaat en het bemiddelen bij conflicten op schoolniveau.

Op het niveau van leertaken, klas en school zijn er geen activiteiten die leerlingen actief betrekken bij **besluitvorming**. Aan de volgende zaken wordt geen aandacht besteed: meedenken over inrichting van het leren, maken van afspraken in de groep en organiseren van groepswork, klassenberaad, meedenken over inrichting van de klas, meebepalen van schoolbeleid of schoolactiviteit en de leerlingraad.

Er zijn activiteiten die leerlingen uitnodigen tot het initiëren en organiseren van activiteiten gericht op **verbetering van de leefbaarheid** in de klas. Er is veel aandacht voor het helpen van medeleerlingen en meedenken over verbetering van de leefbaarheid in de klas, maar er is echter geen aandacht voor het onderhoud van de klas en het organiseren van een feest of uitje. Op het gebied van de school of de omgeving van de school en de samenleving zijn er geen activiteiten gericht op de verbetering van de leefbaarheid.

Er is veel aandacht voor activiteiten met en voor ouders waarbij de **buitenwereld** betrokken wordt. Er is echter geen aandacht voor het bezoek aan instanties, het bezoek van personen aan de school of het bezoek aan een monument of herdenkingsplaats.